

UKRAINIAN **ДІЛАНТ** BI-MONTHLY

Орган Української Національно-Державної Думки

Ч. 28

БЕРЕЗЕНЬ — КВІТЕНЬ

1964

Як будете в Церкві на 12 евангеліях, слухатимете Слово Боже про страсті Христові,

Як будуть носити святу Плащаницю біля Церкви, як співатимуть радісне „ХРИСТОС ВОСКРЕС”, —

Згадайте про мучеників України,
згадайте про всіх, кого розстріляли большевики, згадайте й про тих, хто зі збросю в руках боронив нашу рідну землю від Московських катів і своїх іуд.-запроданців,
згадайте і помоліться за них!

Не за горами кари час!

Воскресне наша Україна, скине з себе московсько-большевицьке ямо.

Не забувайте про мучеників і праведників наших.
Не забувайте про невинну кров і готовтесь до помсти над ворогами, що не дають жити нам по людському!

**ХРИСТОС
ВОСКРЕС!**

**ХРИСТОС
ВОСКРЕС!**

**ХРИСТОС
ВОСКРЕС!**

**НА БОЖЕСТВЕННИЙ
СТРАЖ!**.....

І МИ СТИМО!

**Головна Управа
УНДС в США.**

Великоднє звернення Голови Директорії УНР і Головного
Отамана сл. п. Симона Петлюри в 1926 р.

Михайло Кучер

ПРОЗА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(За книгою М. Шагінян „Тарас Шевченко”, ОГІЗ, Державне видавництво художньої літератури. Москва.)

Московська советська дослідниця життя і творчості Т. Шевченка робить закид „друзям” поета, як вона у знаках наведення висловлюється, що вони навмисне приховали прозову творчість поета. Куліш 1858 року писав Шевченкові: „як би я мав гроші, я купив би їх усі у тебе разом та й спалив”. Так Куліш висловився про повісті поета, написані московською мовою.

Довго після смерти Шевченка його прозові твори лежали заховані в архіві Н. Костомарова. По смерті Т. Шевченка його друзі повідомили про розпродаж рукописів у ціні від 20 до 100 карбованців. Так низька ціна спричинилась би до того, що рукописи розкупили б колекціонери та інші прихильники творчості Т. Шевченка.

Друзі, як твердить М. Шагінян, зібрали між собою гроші, віддали їх спадкоємцям поета, а твори просто заховали. Так зробили українські приятелі Шевченка ніби з добрим наміром, щоб „не захитати репутацію Кобзаря”.

Як і належить московській та ще й до того советській дослідниці, Шагінян ще додає до того й інші міркування. Тарас Шевченко у своїх прозових творах негативно змалював українських дідичів, іх родинне та побутове оточення. Багато з них були ще живі по смерті поета — Куліш, Костомаров, Кухаренко, Тарновські, Галагани, Солонини. До того Т. Шевченко після заслання „став іншою людиною” і в нього поменшало нападів „на москалів”. Після заслання Т. Шевченко ніби зробився „більш самостійним” — отже, в перекладі на зрозумілішу мову, як це сугерує Шагінян — почав відноситися „до москалів” більш довірливо, і це не могло подобатися його приятелям. Нісенітність подібного твердження у всіх відношеннях заперечувати хіба зайво.

Негативне відношення Т. Шевченка до українського панства після заслання сталося вже „без скидки на націоналізм”. За час заслання почування Тараса Шевченка значно зреволюціонізувалися під впливом „молодої московської демократичної літератури”. Він „мріяв про сатиру”, а українські приятелі припускали, що поет потребує керівництва.

Найбільше у відношенні до Т. Шевченка то-ном вчителя та опікуна дорослої людини над дитиною (Шевченком) ніби грішив П. Куліш. Шагінян для доказу своєї думки півходила таку цитату з листування П. Куліша до Т. Шевчен-

ка: „Почали ми з тобою велике діло, треба ж його так і вести, щоб була нашому народові з з наших річей шаноба”. А про „музу” Шевченка П. Куліш писав так: „нехай не виходить між люди розхрістана і простоволоса, циганкою”. П. Куліш просив Шевченка прислати йому всі свої вірші для перегляду. Так пропозиція звичайного редактування, що всюди у світі вважається справою нормальною, советсько-московська дослідниця пояснює ту опіку над „дитиною Шевченком”.

Т. Шевченко — пише Шагінян — вернувся із заслання „знавцем передової московської думки, однодумцем Герцена, захопленим читачем Салтикова-Щедріна”, а в той час його українські приятелі зробилися „апологетами царського устрою”, „буржуазними (нарешті! М. К.) націоналістами, що прекрасно співіснували з пригніченням власного народу.”

П. Куліш, висловлюючись негативно про московську „прозу” Т. Шевченка, для підтвердження свого становища покликався на думку московських редакцій, що не хотіли друкувати повісті. „Читав я твою „Княгиню” і „Матроса”. Може ти мені віри не піймеш, може скажеш, що я Московщини не люблю, тим і ганю. Так от же тобі: ні одна редакція журнальна не схотіла їх друкувати”.

М. Шагінян не погоджувався із такою думкою П. Куліша і бере в оборону москалів. Вона заперечує, як „легенду”, негативне відношення „всєї русской печаті” до „Кобзаря”. Таку легенду ніби пустив в рух „з легкої руки” М. Чалий, перший біограф поета. Негативно зустріли „Кобзаря” тільки „Бібліотека для чтенія” і „Син отечества”. Натомість позитивні відгуки були в „Літературной Неделі” та „Отечественных Запісках”. Мало все таки! Однаке прози М. Шагінян не згадує.

З другого боку „своєобразная особенность” мови Шевченка, коли писав по-московському — признається Шагінян — „переходила іногда все предели удопочітаемості”. Виходити — не вмер Данило...

Писав Т. Шевченко, як хотів, не визнавав жадних правил та звичок, ком, як правило, не ставив і не визнавав їх. Великі літери уживав несподівано в середині речення і то значив ними дієслова. Це був, як казали тоді москалі, „стихійний проізвол”.

Відомо рівно ж, що Аксаков і Тургенев від-

носилися неприхильно до московської прози Т. Шевченка.

Тарас Шевченко привіз з собою із заслання дев'ять великих прозових творів: „Наймичка”, „Варнак”, „Блізнеци”, „Художник”, „Каштанша”, „Прогулка с удовольствієм і не без моралі”, „Музикант”, „Княгіня”, і „Несчастний”, що увійшли у два томи його академічної збірки творів. Для своєї прози Т. Шевченко вибрав псевдонім К. Дармограй.

Сам поєт до своєї московської прози відносився поважно. Пише Шевченко свої московські повісті від першої особи з відступами та ліричними вигуками, як глядач, а не діюча особа. Такий спосіб оповідання вже вийшов з моди і вважався старим, чого Т. Шевченко, перебуваючи на засланні, не знав. Його мова — мова українця, що заговорив по-московськи. Шагіння знайшла московську мову Шевченка „чудово-схвильованою, драматичною, ніжно ласкавою в епітетах, із своєрідною складною (синтаксою).

У той час сторінки московських журналів наповнили українці, і кожен з них, починаючи від Гребінки, а кінчаючи М. Вовчком, робив свій вклад „у розвиток московської мови”. Гребінку тоді вважали кращим від Гоголя.

Тарас Шевченко рівно ж був добрым ілюстратором тодішніх видань. До нас дійшли листрації Шевченка до оповідання Надеждіна „Сила волі” і до оповідання Г. Основ'яненка „Знахар”.

У прозових творах Т. Шевченка знаходиться ключ до кращого зрозуміння „Кобзаря” — твердить М. Шагіннян. Є там дуже багато автобіографічного матеріалу. Читач знайде в них багато цінних думок поета про мистецтво, філософію, про побут тодішніх панів і „чудову мову” (Московську! М. К.), яка могутньо задзвініла у Гоголя. Мається тут на увазі українські мовні впливи.

До прозових творів відноситься і „Щоденник”

поета, що його писав Шевченко московською мовою від 12 липня 1857 р. до 13 липня 1858 р. Це „одна з найбільш монументальних книг світової літератури”. А для москалів — книга — ніби „обживаюче блізка” свою революційністю. Описи Шевченка в прозових творах мають документальну вартість. Документально точно описані садиба Лизогуба, хутір Забілли, галаганівські „Дехтярі”, садиба „мочемордів”, де поет „бенкетував” і т. д.

Так само художньо і точно поєт описав пустелі свого заслання, кріпость Яман-Кала (Орську) і всі красви.

Побут українського народу дав Шевченко так детально, що коли б не велика художня майстерність, такі описи можна б заражувати до етнографії.

В оповіданні „Варнак” письменник дає відомості із свого раннього дитинства. Ще більш автобіографічний „Художник”. Герой оповідання „Нещасний” узятий із життя письменника на засланні. Т. Шевченко перебував заслання в дисциплінарному батальоні, куди посылали на вправлення.

Т. Шевченко — прозаїк — увійшов у літературу на межі двох течій, у перехідну добу. У минуле відходила доба романтично-реторична, зв'язана з іменем Марлінського. Надходила доба реалістична, створена Гоголем. Читаючи тепер прозорі твори Т. Шевченка, — москалі бачать — коли мова Гоголя стала класичною „московською мовою”, як багато Гоголь зробив для московської мови своїми українськими елементами, фонетикою та синтаксою.

Тарас Шевченко, сам того не знаючи, коли писав московською мовою, працював на гоголівську школу. Кідається в очі його „страстная мягкость і улибчивость речі”. Словник прози Т. Шевченка, елементи його прози — описові, філософічні. Діялог Шевченка подібний до Гоголя.

Г. Паламарчук

ПОХОРОН Т. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

Продовження з попереднього числа.

У Києві питання почалось знову дискутуватися. Переважна більшість учасників похорону була тієї думки, щоб поховати його в Києві, при чому одні пропонували в районі Видубецького монастиря, інші — біля Аскольдової могили, а Варфоломій Шевченко ще до прибуття труни до Києва дав чомусь розпорядження копати могилу на Щекавиці.

Всі ці суперечки припинив Честахівський, пославшись на волю Небіжчика поховати його

у Каневі. Як свідчили друзі поета, що знаходились при ньому в останні дні його життя, нічого подібного від Шевченка вони не чули, але Честахівський, палкий прихильник поета, вирішив щоб то не стало виконати бажання поета, висловлене в його „Заповіті”, і тому не зупинявся перед вигадкою, тим більше, що Шевченко мав намір оселитися в Каневі.

7 травня в церкві зібрались кілька тисяч народу. Очевидці розповідають, що чимала церква

не змогла вмістити всіх, хто бажав попрощатися з поетом. Почалася панахида, яку правив о. Петро Лебединцев. Останній, як свідчать сучасники, серед духовенства свого часу вважався лібералом: він активно організовував по селах церковно-приходські школи, незважаючи на вороже ставлення до цього поміщиків. З 1860 р. Лебединцев працював у Києві, де він став відомим як допитливий історик. Особливо його цікавила історія Києва, Київщина, зокрема історія церковних архітектурних пам'яток. Йому належить і спогади про Шевченка.

Дотримуючись наказу генерал-губернатора, промовці в церкві не виступали, але під час панахиди через натовп протиснулась жінка в траурній одежі і поклала на домовину поета терновий вінок. Цей вчинок дуже сквилював присутніх. Терновий вінок яскравіше за всі промови символізував страдницьке життя поета. Ця мовчазна демонстрація викликала негайну реакцію присутніх поліцайів, і вінок одразу ж був прибраний.

Із церкви труну на руках понесли до пристані. Ці урочисті проводи детально, хоча й де-що наявно, описує в своєму листі до петербурзьких друзів Честахівський: „як вийшов я з церкви та подививсь, що дістеться надворі під одкритим небом, то й не знаю, брати-українці, як Вам сказати, що діялось зі мною, — хотілося б умерти. Домовину Кобзаря поставили на мари і несли на руках понад Дніпро. Попереду їхали на конях верхи два жандарми, за ними — хор не солдатської, а городської музики; за ними хрест, а за хрестом коровги, за нею ще дві коровги церковні, потім священики, за ними група цехових міських значків, а потім красувалася кобзарська труна, накрита червоною китайкою — заслугою козацькою, а навколо неї одинадцять значків міських цехів. Процесія на цілісінку версту, а вигляд був такий величний та добром пахучий, що хіба тільки у Бога є в раю. Отож, уся ця процесія йшла до пароплава”...

По дорозі на пристані неодноразово зупинялися, виголошували промови. Одна з них, промова майбутнього біографа Шевченка — Чалого, була надрукована в „Киевском Телеграфе”.

Останнє слово уже на пароплаві сказав Ф. Левицький, який висловив думку про те, що волелюбна поезія Шевченка вічно житиме. 8 травня о сьомій годині ранку вниз по Дніпру відплів пароплав „Кременчук” з тілом поета і прибув до Канева о четвертій годині дня. Приїхали до Канева, крім О. Лазарського й Г. Честахівського, брати Шевченка та сестра, Варфоломій Шевченко з дружиною, І. Сошенко, В. Забіла і група київських студентів, про яких

згодом писав Честахівський: „Громада Київського університету, що супроводила до Канева тіло Тарасове, уся була одягнута в білих козацьких сорочках, вимережаних заполоччю, в шараварах, свитках, підперезаних червоними поясами, у смушевих шапках, а в голові з братською думкою, та (всі студенти, — Ред.) любі та щирі в обходженні з народом, як рідні брати, як діти одного батька і однієї матері, — то пани, дивлячись на такий новий братський лад, якби могли, огнем випалили б молоде покоління братської сім'ї українського люду”. Серед цих студентів були Микола Лисенко, Михайло Старицький, Тадей Рильський та інші. У зв'язку з великим розливом води пароплав не міг підійти до берега. Довелося подати звичайний драбинчастий віз, погрузити на нього домовину і вже так привезли на берег, при чому в воза впряглися самі учасники похорону.

Селяни навколошніх сіл вийшли на пристань зустрічати домовину поета. З Михайлової гори на човні приплів на похорон старий приятель Шевченка, український учений, колишній ректор Київського Університету проф. М. Максимович, який розповів Честахівському про історичне минуле Канівщини, про те, що біля підніжжя Чернечої гори поховані три українські Гетьмани — Іван Підкова, Кішка та Шах. Труну поставили в канівській Успенській церкві. Тут знову виникла суперечка між Честахівським і Варфоломієм Шевченком, який виявив бажання поховати Шевченка на цвинтарі біля церкви і навіть найняв людей для копання могили. Але Честахівський наполягав, щоб поховати на горі згідно з заповітом поета. Він заявив народові, який зібрався біля церкви, що передсмертна воля Шевченка, щоб поховати його на тій землі, де він бажав оселитися.

Честахівський вибрав найвищу гору, але Варфоломій Шевченко сказав, що то земля поміщицька, і Честахівський мусив погодитися на Чернечу гору. Наступного дня всі прибулі під проводом Честахівського направились на місце, обране для могили, і спільно почали копати.

10 травня о третій годині дня селяни самотужки повезли труну, покриту червоною китайкою, до могили. „Як рушили од церкви, — писав Честахівський, — то везли парубоцтво, мужчини, і наша київська громада. Я ходив поміж дівчатками і дітками малими, щоб і вони приставали до купи”... Дівчата по мілу почали допомагати, а далі зовсім одтіснили мужчин і самі повезли воза, а інші почали ламати зелені віти і встеляти дорогу Кобзареві.

Попереду процесії несли портрет Шевченка. Так везли близько десяти кілометрів, бо довелося далеко об'їджджати, щоб піднятись на вершину Чернечої гори. Вершина тієї гори була

вздовж саженів сто, а упоперек до сорока п'яти. Гора на схід круто спускається до берега Дніпра, так що прямо йдучи не підеш, а треба братися на хитроці, ступиш разів п'ять уперед попід горою, а потім повертай лицем туди, куди був потилицею, та знову подаєшся наперед, та лапаєшся за ліщину, щоб не полетіть шкере-береть; на захід і південний захід те ж саме, а на південь і південний схід з-за цієї гори встає друга гора, така ж завбільшки, як і тарасова гора, і вкрита густим молодим лісом, — кучерява та хороша, лісом уквітчана, верхом своїм підпирає хмари і далеко, дуже далеко видніється, як ідеш від Києва", — так описує місце могили Шевченка Честахівський.

Піднявшись на гору, всі зупинились біля викопаної могили. Почалась панахида. Високо над могилою висів портрет поета. Виступали промовці, серед них був і представник білоруського народу. Промовці говорили про значення Шевченка для українського народу, висловлювали сподівання, що незабаром здійснятися думи і прагнення поета про вітання волі і справедливості на землі. Проф. М. Максимович прочитав вірш, присвячений похорону Шевченка.

Тяжким було останнє прощання з великим сином України. Довго не розходилися люди з високої могили, а багато залишилось і ночувати там. „Декотрі остались ночувати на Тарасовій горі, і всю ніч огнище горіло, наче гайдамацтво ночувало в лісі з свяченими”, — звітує до Петербургу Честахівський.

Вияв народом глибокої пошани до покійного поета на всьому шляху жалобної процесії та на самій могилі турбував міську владу. Був установлений пильний нагляд за всім, що відбувалось на похороні. Обмежувалися виступи, вживались заходи до припинення небажаних для уряду демонстрацій.

8 травня київський губернатор Гессе відправив по естафеті до Канева начальнику поліції наказ про вжиття заходів до збереження порядку під час похорону. 12 травня стривожений начальник канівської повітової поліції Котляров та чиновник особливих доручень при губернаторі Скрипцов щільно генерал-губернаторові рапорт, в якому зазначають, що на похороні академіка Шевченка студенти Київського університету виголошували промови і в них висловлювали надії на майбутню волю України. А 16 травня генерал-губернатор, звертаючись до цивільного губернатора, цікавиться змістом промов, виголошених на могилі Шевченка, і особами промовців. З цим же запитанням губернатор звернувся до начальника канівської поліції, на що той відповів, що всупереч всім його зусиллям він не зміг дістати тексти промов, виголошених

студентами, але що зміст цих промов був такий: — „правий берег Дніпра прийняв у свої надра людину, думки якої глибоко запали в серце кожного малороса, тепер нехай плачути Канів, Черкаси і Чигрин — свідки похорон Кобзаря Малоросії, але настане час, коли з'явиться достойна людина і здійснить думки цього великого мужа, тоді обидва береги ріки Дніпра з'єднаються, і над могилою цього великого мужа піднесеться пам'ятник, що буде свідчити про славу його”.

Таким чином, з першого ж дня могила Шевченка починає турбувати і місцеву владу, і поміщиців Канівщини. Поховані Шевченка, його друзі й родичі роз'їхалися. Зібралися в дорогу й Честахівський, але його не залишає думка, що не все ще зроблено на могилі поета. І він вирішує насипати високу могилу над домовиною поета, подібну до стародавніх козацьких могил. „Коли 12 числа я один, відвідавши могилу, й думаючи в останній раз перед від'їздом поклонитися батькові й другові, вийшов на високу гору і побачив осиротілу могилу, то невимовний сум охопив мое серце: не хотілося розлучатися з місцем, де знайшло спокій тіло нашого любого й дорогого Кобзаря, а бажалось самому закопатися в цій славній землі. Думаю: „А хто ж насипле над ним високу могилу за його заповітом! Чи не мені спробувати це?” — писав пізніше Честахівський. Він одразу ж приступив до виконання свого задуму; поселився в невеликому селі в двох з половиною кілометрах від Чернечої гори і щоденно з лопатою в руках працював біля могили.

Звістка про похорон Шевченка біля Канева поширилась серед народу, і все більше відідувачів з'являється на могилі. По Дніпру повз Чернечу гору пропливають баржі й плоти. Люди, що їх супроводять, вважають своїм обов'язком відвідати Чернечу гору. З'являється й інтелігентна публіка з пароплавів, яка зупиняється недалеко від Чернечої гори. Але все більше й більше приходить людей з навколішніх сіл. Слова поета як оборонця скривдженого панами селянства, як людини, що не боялась говорити правду вічі самому царю і за це була жорстоко покарана, широко пішли по Україні. „Я часто застаю коло могили простих слобожан”, — пише друзям Честахівський, — „стоять, знявши шапки, зіпершиесь на цілки, з клуночками за плечима, і дивляться на могилу так, що я ще ні разу на своєму віку не бачив такого широкого, тихого, зворушливого погляду людського, ніби у цій могилі закопалася остання надія їх на кращу долю”.

І гору, де поховано Шевченка, селяни вже називають Тарасовою, замість старої назви — Чернечча. На могилу Тараса щоденно приходять

люди вклоняються праху славетного українського поета. Кожний з відвідувачів бачив там якусь дивну людину, що скидалася на пана, а панів цурався, був одягнений у „гайдамацькі штани та сіру свиту” і зовсім уже не по-панськи, з заступом у руках працював біля могили. Приклад Честахівського заохочував інших, і все більше й більше людей включаються в роботу. В листах із Канева до друзів Честахівський згадує про велику допомогу місцевих селян у впорядкуванні могили.

Але Честахівський не обмежувався ролею упорядника могили. Після роботи він читає селянам твори Шевченка, розповідає про його життя і діяльність, знайомить з творами інших українських поетів і письменників, розповідає про історичне минуле українського народу, про героїчну боротьбу з польською шляхтою, про оспівану поетом гайдамаччину. Розповіді Честахівського, читані ним твори Шевченка врахали наболіле серце кожного селянина, віковічним ворогом якого був поміщик, а на правобережній Україні, де дев'ять десятих поміщиків були поляки, це ворогування набрало, крім того, національного та релігійного відтінку. Ці розмови стають дуже популярними серед народу. Сам Честахівський пише: „Де ходжу, що говорю з хрещеними, очей не зводять; кожне слово ніби з неба падає ім якоюсь благодатною утіхою в серці”; і в кожному листі до Петербургу просить, щоб надсилали якнайбільше усяких книжок, бо те, що було прислане раніше, все розійшлося, „як крапля з неба упала на засихаючий від спраги язик народу”. В Честахівському селяни вбачали учня і послідовника Шевченка, до нього приходили за порадами, скаржились йому на поміщицькі утиスキ, на те, що нібито поміщики приховували справжній закон про визволення селян. Навколо могили створювались легенди. Одна з них говорить, що Шевченко не вмер, а ходить між людьми, і що він усіх панів передушить, а визволить — таки селян із неволі. Всі ці обставини, легенди, чуття та розповіді Честахівського сприяли тому, що все більше народу збиралось на могилу Шевченка. По ночах навколо гори розкладалось багаття і точилися розмови передусім про становище поневоленого селянина. Такі твори, як „Тарасова ніч” і „Гайдамаки”, перечитувались і переходили з рук в руки. Люди співали пісень і мріяли про той час, коли „на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі”.

Діяльність Честахівського не могла подобатися навколішнім поміщикам, які й без цього боялись бунтів, що виникали то в одному, то в іншому місці у зв'язку з незадоволенням селян реформою 1861 р. Поширюються чутки

про неминуче величезне повстання, яке змете всіх поміщиків, і що центром змови ніби є могила Шевченка, на якій постійно перебуває велика кількість народу.

Давній „знайомий” Шевченка, власник с. Пекарів, поміщик Парчевський погрожує піймати Честахівського на своїй землі і як „бунтівника” відправити до участку. Починають слідкувати за Честахівським і селянами, з якими він мав стосунки. Одного разу до сотника с. Пекарів Опанаса зайшов нібито у справах поміщицький прислужник Шиманський. Побачивши на полиці книжки, він скопив їх і заховав. Щоб Опанас не зняв бучі, Шиманський підпойв його й утік. Але все це помітила жінка Опанаса, позвала сусідок, наздогнала панка, побила його й однаждыла книжки. Це були „Тарасова ніч” та „Давидові псалми” Шевченка. Про цей інцидент розповів Честахівський у листі до Ф. Черненка від 15 липня і висловив побоювання, що його, можливо, й арештують („попав між вовків, то трудно було вивернутися, щоб не вкусили”).

І вовки почали кусати. Пізно увечері 14 липня поміщик Канівського повіту князь Лопухін, у маєтку якого в 1855 р. відбулось велике повстання селян, одержав панічного листа від Парчевського, який повідомляв, що Канів є центром змови проти поміщиків, а Корсунь (резиденція Лопухіна) — зручним місцем. Найбільш діяльними агентами цієї змови, яка ставить за мету цілковите знищення поміщиків, є, на думку Парчевського, послідовники Шевченка. Тож він просив вжити енергійних заходів, щоб розслідувати цю справу, бо час не жде, поміщики знаходяться на вулкані, який щохвилини може вибухнути. Боягузливий пан просить спалити його листа, побоюючись, очевидно, щоб він не потрапив до рук змовників.

Цей лист дуже занепокоїв князя, в якого ще не стерлося в пам'яті попереднє повстання, і він просить флігель-ад'ютанта князя Лобанова-Ростовського, який саме гостював у нього, допомогти розслідувати цю справу. Ще до світу наступного дня Лобанов-Ростовський мчить до Парчевського, щоб зібрати більш точні відомості.

До свого листа Парчевський усно додає, що в передмісті Канева проживає артист, якого називають Грицем, головне місце перебування його на могилі Шевченка, де й зустрічаються заколотники, і що про це докладно знає його економ Буркот. Крім того, нібито до Канева прибув ще один заколотник і звідтіля має намір пробратися до Корсуня.

Копію листа Парчевського з додатками і своєю доповідною запискою князь Лобанов-Ростовський тогож дня, 15 липня, направляє ки-

ївському генерал-губернаторові Васильчікові. Лист Парчевського підштовхнув поліцейську машину і вона прийшла в рух. Полетіли циркуляри, рапорти, зізнання. Вийшла ціла секретна справа під назвою: „О заговоре против помесчиков”. Занепокоєний надісланими матеріялами генерал-губернатор 17 липня пише секретного листа до київського цивільного губернатора. Викладаючи зміст одержаного повідомлення і додаючи копію записки Парчевського, генерал-губернатор просить негайно вислати до Канева й Корсуня для розслідування справи жандармського полковника Грибовського, який повинен поїхати туди нібито в справах нагляду за виконанням селянами своїх повинностей по відношенні до поміщиків, або перевірки того, настільки успішно вживаються заходи на знищення сарани, а тим часом дуже секретно зібрати відомості з приводу листа Парчевського. Якщо підозра підтверджиться, то негайно зробити обшук у запідозрених осіб і, якщо будуть знайдені докази, арештувати їх і чекати дальших розпоряджень. Про результати роботи Грибовського і про вжиті ним заходи терміново повідомити генерал-губернатора.

Згідно з одержаним розпорядженням жандармський полковник Грибовський 18 липня негайно від'їжджає до Канева, але це здається недостатнім для київського губернатора Гессе, який одержує все більш тривожні звістки з Канева. Він уважає за необхідне особисто віїхати туди. Київський генерал-губернатор і цивільний губернатор одержують від канівського стряпчого рапорт від 15 липня, в якому повідомляється про підозрілу діяльність Честахівського, який збирає селян на могилі Шевченка і закликає їх різати панів, які завжди були і будуть ворогами селян; навіть священикам не треба вірити, бо всі вони вороги простого на-

роду. Стряпчий додає, що недавно до Честахівського заїжджає Лазаревський, який перед народом видава себе за великого князя Костянтина і дорікав Честахівському, що нічого ще не підготовлено (очевидно, до повстання). З Канева Лазаревський поїхав до Корсуня до Варфоломія Шевченка. А тим часом на могилу привезли опечатану скриню, в якій нібито зберігаються ножі. Подібний рапорт пише князю Васильчікові справник Канівського повіту, який крім тих же повідомлень, що й у стряпчого, додає, що Честахівський видає себе за онука славного гайдамаки, що він любить, коли селяни називають його Грицьком і звертаються на „ти”, що він широко популяризує твори Шевченка, особливо „Тарасову ніч”. На думку справника, цими творами Честахівський намагається поступово з'ясувати простому народові „обтяжливі для них теперішні закони російського уряду і разом з тим поновити в його пам'яті минулі часи України”.

Справник зазначає, що хоча безпосередніх доказів для обвинувачення Честахівського і проведення у нього обшуку ще немає, він уважає, що Честахівського необхідно якнайшвидше вислати з Канева. 17 липня начальник Канівської повітової поліції надсилає один за одним рапорти київському губернаторові. В першому він повідомляє, що згідно з одержаним ним неперевіреними відомостями, в Канівському повіті організовано три загони селян, які мають прибути до Канева, щоб винищити панів. У другому ж рапорті, висловлючи побоювання про можливі заворушення в разі арешту Честахівського, він просить генерал-губернатора вислати ще хоч би дві роти солдатів на додаток до батальйону, що вже знаходився в Каневі.

(Далі буде)

Михайло Кучер

ШЕВЧЕНКОВА ХРОНІКА

(За советською пресою)

Українська еміграція, враз з поневоленою Україною, знову святкує чергову Шевченкову річницю. Наше свято дуже відріжняється від советського, партійного.

Про Шевченка в УССР пишуть багато і досі досліджують його творчість та життя під аспектом, наказаним Москвою. В загальному ми знаємо всі намагання Москви сфальшивати слово та образ Шевченка. Хроніка, яку ми пропонуємо читачеві, показана кількістю, хоч не все тут зібране, але далеко не завжди якістю, хоч і серед советських дослідників Т. Шевченка є більш або менш чесні.

Про фальшування ми маємо знати, щоб із ними боротися. Наша хроніка позбавлена коментаря, бо тоді вона своїм завданням вийшла б поза межі хроніки. Тут знову згадаємо одно твердження „Радянської Культури”, в межах якого відбувається усе „шанування” Шевченка в УССР. Шевченко — писала ця газета — ніколи не мріяв про окрему долю для України. Так советсько-московська пропаганда спотворила первісно шляхотні ідеї Кирило-Методієвського Братства. І далі — Шевченко кликав проти поневолення за „Колоколом Герцена”. *

У січні 1884 року Варвара Репіна писала з Яготина в Україні своєму вчителю Карлові Ейсперу у Швайцарію:

„Іого зовуть Шевченко. Запам'ятайте це ім'я, дорогий вчителю, — воно належить моєму зоряному небу... Це був Шевченко, геніальний поет... Шевченко зайняв місце у моєму серці, я часто думала про нього, бажала йому добра... Я хотіла завжди бачити його таким великим...”

Коли Шевченка за його виступи проти московського поневолення в Україні вислано до Оренбуржчини, у солдати, першого листа із заслання він пише В. Репніною:

„30 мая мне прочитали конфирмацию, и я был уже не учитель Киевского университета, а рядовой солдат Оренбургского линейного гарнизона. И при всем этом, — горе, — мне строжайше запрещено рисовать что бы то ни было, и писать...” Шевченко просив Репніну вислати йому твори Гоголя та інші книги.

Цей лист був досі відомий з копії, зробленої В. Репніною. Тепер у бібліотеці Женевського університету знайдено оригінал листа Шевченка.

● Жінка бенгальського (Індія) письменника Гопала Халдара, викладачка індійської філософії на Ленінградському університеті, зробила переклад „Заповіту” Шевченка на бенгальську мову. При праці вона користувалась англійським та московським перекладами „Заповіту”.

● 1962 року в УССР видано книгу Леоніда Хінкулова „Тарас Шевченко і його сучасники. Етюди до біографії”. На основі нових дослідів автор відкидає втерту думку про Шевченка як „пізно вихованого генія”. Коли Брюлов познайомився із Шевченком, культурний рівень нашого поета дозволив йому стати одним із найкращих учнів того мальяра. Треба було мати багато позитивних властивостей, щоб, яка каже сам Шевченко, „із брудного горища перелетіти у чарівні залі Академії”.

Хінкулов рівно ж заперечує поширене перевонання, що Шевченко вперше впovні усвідомив собі жахливе поневолення українського народу в московській імперії за приїзд у Україну 1843 року.

Хінкулов рівно ж осмілився заперечити поширене в ССР твердження про впливи „найпередовіших” москалів на Шевченка. Він пише, що про впливи говорити може й не варто. Краще підкреслити „взаємовідносини”, або ще інакше — невідомо хто у кого запозичив передові ідеї. Шевченкові були доступні вершини світовідчуття без посередництва москалів. А „Літературна Україна” навіть написала, що думка про впливи на Шевченка „передових” москалів була дуже поширена тільки в період культу особи Сталіна.

● 1961 року у Києві вийшла друком книга О. Кравця „Діяльність Тараса Шевченка в галузі етнографії”. Тарас Шевченко виявив себе як громадський діяч, поет, драматург, прозаїк, філософ та мальяр. Про ролю Шевченка у розвитку етнографії вперше 1913 року написав М. Сумцов. Ця стаття була написана „з методологічних позицій буржуазної ідеології”.

Советська праця О. Кравця вийшла у світ за редакцією М. Рильського. З книги можна довідатися, що письменники „побутовці” фальшивали життя народу з метою догодини царському урядові. Шевченко натомість вивчав етнографічні матеріали з метою довести згубний вплив панщини на розвиток матеріальної культури українського селянства. Він описував селянські хати, малював їх та робив пляни.

● У станиці — Отрадна, — на Кубані, в історично-краєзнавчому музеї відкрито покищо єдиний Шевченківський відділ. Увагою відвідувачів користуються „метелики”, малесенькі книжечки Львівського університету ім. І. Франка.

Українське населення Кубані цікавиться взагалі українською книгою. Виставка української книги у центральній книгарні користується великим успіхом. Ця виставка так розворушила українців, що вирішено створити відділ українських книжок у місцевій бібліотеці.

Советські українські письменники, довідавшись про таку ініціативу, почали присилати свої твори до Отрадинської центральної бібліотеки.

● Відомий український книголюб Юрій Меженко, якому сповнилося 70 років, усе життя збирася матеріали, пов'язані із Шевченком. Тепер Меженко очолює редакцію бібліографії української советської енциклопедії.

За молодих років Ю. Меженко виступав як критик. У 20-х роках він видав перше науково-критичне видання творів Івана Нечуя-Левицького. Шевченкова колекція Ю. Меженко нараховує 50 років існування. У ній знаходиться найповніша збірка „Кобзарів”, література про Шевченка, ілюстрації, медалі, марки, посуд і т. д.

Ю. Меженко, провадячи бібліографічний опис видань Т. Шевченка, зауважив, що в бібліотеці Ленінградського університету в одному примірнику „Кобзаря” 1840 року більше сторінок, як в усіх досі відомих. Виявилось, що це безцензурне видання першого „Кобзаря”.

Ю. Меженко постійно допомагає шевченко-зnavцям, музеям та бібліотекам. Він передав науковим інституціям велику кількість Шевченкових матеріалів.

Ю. Меженко готовує до видання повну бібліографію видань Шевченка за 120 років.

● У Леніградському музеї жовтневої революції знайдено примірник першого 1841-го року петербурзького видання поеми Т. Шевченка „Гайдамаки”. На книзі зроблено рукою поета такий напис: „В вечное и потомственное владение передаю право сего сочинения Ивану Тимофеевичу Лисенкову. Т. Шевченко. 1843 февраля 3. Санкт-Петербург”.

1843 року Т. Шевченко продав свої твори „Кобзар” і „Гайдамаки” петербурзькому видавцеві І. Лісенкові.

● Десять 1925-26 роках в Одеській кіностудії було зроблено перший великий біографічний фільм „Тарас Шевченко”. Ролю Шевченка виконав Амвросій Бучма.

1950 року режисер Ігор Савченко у Київській кіностудії створив кольоровий звуковий фільм „Тарас Шевченко”. Ролю Шевченка виконав Сергій Бондарчук.

Не один раз в УССР екранизовано твори Т. Шевченка. 1927 року в Одеській кіностудії режисер Чардинін створив фільм „Тарас Трясilo”.

1929 року кінорежисер Іван Кавалерідзе на основі поеми „Гайдамаки” поставив фільм „Злива”.

Той же режисер 1933 року створив за мотивами Шевченкових творів фільм „Коліївщина”.

Образи поеми „Кавказ” і „Сон” надихнули Кавалерідзе 1935 року на реалізацію фільму „Прометей”.

Двічі — 1936 і 1954 року сфільмовано „Назар Стодоля”.

1958 року у Києві створено фільм „Лілея”. Виступали у фільмі артисти Київського театру опери та балету ім. Т. Шевченка.

Студія науково-популярних фільмів поставила фільм „Шевченко-маляр”. Кольоровий фільм дав глядачам уявлення про малярську творчість Шевченка.

Хронікально-документальна студія створила фільм „Безсмертя Кобзаря”.

Інж. Іван Гнійовий

МОЯ ПЕРША ЗУСТРІЧ З „КОБЗАРЕМ”

Тому, що ця перша моя зустріч із українською книжкою була певним відкриттям для мене й, так би сказати, переломовою добою в моєму житті як українця, хочу про цей випадок зі мною дещо розказати.

Оточ, закінчивши народну земську школу в селі Запсіллі, я зв'язків з нею не поривав — все відвідував свого старого учителя, Павла Закаблука, і все йому докучав: „Пане, вчителю, дайте мені якусь гарну книжку почитати!”

● У спілці композиторів УССР прослужано вокальний цикл композитора Ю. Мейтуса, написаний на вірші Андрія Малишка з книги „Вічний голос”. Головний задум — у музичі відтворити безсмертний образ великого Кобзаря.

● 1847 року Шевченко відбував заслання в Орській кріпості. У той же час там служив лейтенант морської служби Олекса Бутаков, що мав робити поміри берегів Аральського моря.

До експедиції, за протекцією своїх друзів, попав і Т. Шевченко як маляр. 11 травня 1848 року експедиція вирушила до берегів Аральського моря.

Двадцять малюнків берегів Аральського моря Шевченко подарував Бутакову. Пояснювальні написи на малюнках зроблено рукою дружини Бутакова. З нею, Ольгою Бутаковою, Шевченко познайомився дорогою з Нижнього Новгорода до Москви. В альбомі Бутакових залишилося 12 малюнків Шевченка. З деяких Ольга Бутакова виконала офорті. У державному музеї Т. Шевченка знаходиться три офорті роботи Ольги Бутакової — „Днівяння експедиційного транспорту в степу”, „Укріплення Кос-Аралу взимку” та „Низький берег острова Николая”. Під кожним офортом підпис „Гр. О. Н. Бутакова”.

Дочка Ольги Бутакової Тетяна Глазенап передала 1919 року 12 Шевченкових малюнків музеєві.

● У Харківському обласному архіві знайдено альбом з газетними вирізками, листами й фотографіями української поетеси Х. Алчевської. Серед фотографій знаходитьться знімок пам'ятника Т. Шевченкові та рукоописний текст історія пам'ятника. Поставив його 1898 року своїм коштом у тодішньому Мироносницькому саду Харкова батько Х. Алчевської. Автор пам'ятника — академік В. Беклемішов. Тепер погруддя знаходитьться у Київському музеї.

Аж одного разу він мені відповів, що для мене у нього вже нема чого читати — я перебрав йому всю його бібліотеку. Отже, треба було думати про інше місце, де можна було б дістати потрібну мені літературу. До бібліотеки в містечкові Омельникові я ще тоді дороги не знав.

Я бачив, як мій батько часом привозив якісь книжки з міста. Але вони мені не так уже й подобалися. „От якби якесь оповідання про недіомий мені край... чи про якісь гарні, чи ве-

личні будови... чи сміливі мости й шляхи через нетри та провалля... прочитав би охоче," думалось мені часом.

„Треба буде таки щось пошукати в місті на рундучках (До книгарні я тоді ще не зінав шляху, та й чуже мені все там було в ній)", — вирішив я врешті.

Звичайно, іншої книжки як російська ця мене тоді не існувало. Правда, ще були слав'янські книжки і слав'янську мову ще зі школи я трохи зінав.

„Але ж українська? — Таж це мова селянська чи мужика, як нам усе вбивали в голову. Деж таки видано, щоб на такій „селянській" мові та друкували книжки!... Такої мови, а значить і книжки в тій мові: „Не било, нет і бить не може!"... як говорить про це валуєвський наказ і всі царсько-московські ісповідники" — говорив я сам до себе.

Отож, одного разу я з батьком вибрався до міста Кременчука. І, як тільки зміг залишити воза, зараз же побіг між рундучками, де торгували ріжним старим крамом. Серед ріжних старих замків, цвяхів, заржавілих кавалків заліза, можна було надібати й книжки — лубок, звичайно, в московській мові й то такі як: „Бога королевич", чи „Битва русских з кабардинцями, ілі..." ... й ін. подібні ім. Але ж це мене не цікавило... Я шукав чогось іншого, але що я шукав, я й сам не зінав; — однак, вперто рився на рундучку з книжками й раптом — бачу невеликих розмірів книжечку в темній, вже потерпітій і старій оправі. З цікавістю взяв я цю книжечку в руки, розгорнув і на першій сторінці прочитав „Кобзарь", дальнє йшли пояснення й рік видання, яких тепер не пам'ятаю.

— „Дивно! — думав я — абетка то московська, але слова не московські, а наші" ... Перецидаю сторінки дальше — отже вірші...

„Але ж, Боже! Таж таки так написано, як ми говоримо... Невже ж таки й у нашій „мужицькій" мові книжки друкуються?" ... товчиться в мене думка в голові. — „Ta ж есть?! Ось бач, одну з них тримаєш у руках", — щось мені шепче. „Обов'язково треба треба купити цього „Кобзаря", лише чи вистарчить у мене грошей?" — Маю в кишенні лише 50 коп., що батько дав мені на цукорки. Але що мені цукорки? — Ось треба цю книжечку купити" — рішучи сказав я собі.

Не хочу показати крамареві, що мене дуже зацікавила ця книжечка, бо коли він це помітить, то зажадає за неї багато і буде мені тоді не під силу її купити. Отож, кладу книжечку на місце, а сам починаю розглядати щось інше. Правда, дуже уважно стежу за покупцями, щоб не перехопили в мене, часом, „темненької та старенької книжечки". — Врешті терпіння у

мене не хватає, дістаю „Кобзаря" й недбало запитую крамаря — скільки коштує книжечка, а сам думаю: „А що як він запросить із мене за неї більше, як 50 коп., що тоді?" — Тоді дам йому ці 50 коп., а решту — попрошу почекати аж доки я сходжу до воза, щоб випросити у батька ще трохи грошей. Суворий у мене батько, але на книжку — дастъ". — Такі неспокійні думки крутилися в малого хлопця, що стояв із „Кобзарем" у руках перед рундучком. Однак Мирон (ім'я крамаря — що був дідусяві знайомий) попросив у мене за книжечку лише 20 коп., які я з великом поспіхом йому й доручив, а сам за книжечку... та до воза... Аж захекався, так поспішав до воза, щоб сказати: „Тату! Ди вітесь, яку я книжечку купив!... Таж вона надрукована так, як ми говоримо!".

Не одному сусідові я показував свого „Кобзаря" й давав читати. Позичив я цю книжечку і своєму сусідові, дядькові Юхимові Горбикові, а від нього вона помандрувала по цілому Натягайлівському хуторі, але до мене вже цей „Кобзарь" не повернувся.

Загинула в мене ця книжечка, як і не одне дорогое полишилося за мною вдалине моє життєвого шляху, але ж я все пам'ятаю цю сіротемненьку, стареньку книжечку „Кобзарь", яка мені сказала: „Твоя мужичча мова — як тоді нам говорили, — єсть таки мовою, на якій можна друкувати й книжки тай то дуже гарні. Правда, ці книжички чомусь від тебе сковали, але все ж таки вони десь існують"...

„Але ж де й чому їх ніде не можна дістати, крім рундучка зі старим крамом?" — нуртувало вже в майбутні питання.

Ця припадкова моя зустріч із „Кобзарем" у 1900-1902 роках, у добу самої темної реакції, особливо тяжкої для нас українців, була для мене рішальною: — перестав вірити у „панську мову", як у щось вище й недосяжне, а головне — я побачив, що й на „мужиччій мові", чи, як тоді говорили, на „малоруском наречії" писати можна.

Від того часу при першій нагоді я почав шукати української книжки.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Щиро вітає ген.-полк Олександр Загродського, якого перебуваючого від довшого часу в шпиталі Нью Йорку,
з радісними Великодніми Святами

Головна Управа
Редакційна Колегія

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І IV УНІВЕРСАЛ

Подай душі убогій силу
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось
І на Україні святилось
Те слово, Боже кадило,
Кадило істини. Амінь.

Т. Шевченко — „Неофіти”, 1857.

1814 рік для Європи був переломовим. Наполеоновська епоха закінчилася в цьому році по разкою Наполеона — імператора Франції, який буквально трусиав Європою. На її полях були розгромлені ним цілі армії; не оминув він і Росії, спаливши Москву до тла в 1812 р.

Була та велична доба струсу народів Європи. Палали міста й поля, димами крилось небо. Наполеон, Ней й Мюрат, відступаючи з вогню пожеж і залив гармат під Лейпцигом у жовтні 1813 р., опинились на передмістях Парижу в першій половині березня 1814 р. Тоді то узріло світ Божий на Україні благословенне немовля — майбутній володар душі й серця поневоленого українського народу, титан з протягнутою рукою на північ.

По слідам французів наступали в рядах рос. армії Олександра I. ѹ українські козацькі полки та мобілізовані укр. кріпаки. Під ударом союзних армій — пруської, австрійської та російської — 21 березня 1814 р. Париж упав.

Так після Полтави (1709) кріпацькі українські маси під чужими, московськими прaporами з боями пройшли від спаленої Москви всю Європу аж до Парижу.

Не знали ті маси, що народився в їхній колисці той, який поведе наступні покоління укр. кріпаків не на Париж, а на Петербург і Москву. Тут був їх бастіон неволі і національних страждань.

А тим часом у Парижі був підписаний „Свяшений Союз” між Росією, Австрією і Прусією (26, IX. 1815.), який став початком „золотого віку” Європи, а для українського народу, поляків і чехів, після Віденського Конгресу в тому ж 1815 р. — плахтою кріпацтва й неволі ще на ціле століття.

В той історичний момент упадку Наполеоновської зорі народився 9 березня 1814 р. в Моринцях на Звиногородчині наш майбутній великий поет, Пророк Тарас Шевченко, — зоря укр. неба, зоря укр. слова, духовості та ідеї привернення своєму народові його державності. Охрестив те немовля у святій воді, надав йому

ім’я Тараса, поблагословив його та при виводі на своїх руках обніс його навколо престолу Моринцівської церкви священик о. Григорій Кошиць.

Тяжкі були дитячі роки Тараса. — Мені аж страшно, як згадаю оту хатинку край села. Мене там мати повивала і, повиваючи, співала, свою нудьгу переливала в свою дитину; в тім гаю, у тій хатині, у раю, я бачив пекло... — писав потім поет, згадуючи життя своєї родини. Кріпацтво й неволя на всій укр. землі панували. Панували вони у Вільшані, де був адміністративний центр рос. сенатора Василя Енгельгардта — великого пана маєтків, лятифундій запорозьких земель та 60.000 укр. кріпаків.

Цьому панові належали Моринці і Керелівка, де вже свої дитячі роки проводив Тарас та його вся родина. В той час імперський Петербург блестів вогнями й еполетами, захлинувся радостями побіди над Наполеоном і чорним орлом як сторожем літав над Україною і Польщею.

Виростав хлопчик Тарас в тяжких умовах свого життя. Дякуючи винятковим здібностям, він скоро почав читати та писати й крейдою малювати. Чутлива його душа з жадобою сприймала оповідання про славні діла минувші укр. народу, про Коліївщину, про могили й степи широкій.

Дійсне ж життя було жорстоке: панцина, кріпацтво, неволя. Але щаслива доля судилася йому. Дякуючи своєму панові Павлові Енгельгардтові, поручникові Лейбгвардії Уланського полку в Варшаві, юний Тарас опинився в Петербурзі, де його було викуплено в того пана за 2,500 карб. Воля святая зійшла на юнака, дякуючи благородним душам Ерікова, Жуковського та графа Ю. В'єльгорського. Сталася ця подія 22 квітня 1838 р. На другий день для сина соняшної України Тараса Шевченка були вже двері відкриті в Петербурзькій Академії Мистецтв. Мимо праці в Академії, де він виявився талановитим мистцем-маліarem, Т. Шевченко ще працював на літературному полі. С. Гребінка дістав від нього кілька поезій для свого альманаха „Ластівка”. В баляді „Причина” була зразу виявлена геніальність Шевченка. Почав він свою літературну творчість ще в 1837 р. словами „Реве та стогне Дніпр широкий”, коли закінчив своє життя О. Пушкін — світило Петербургу й російської літератури. В кінці 1838 р. Шевченко написав „Катерину”. Вже літом 1840 р. на літературному ринку з'явився Шевченків „Кобзар”. Це був великий грім, що ши-

роким відгомоном відбився у російській пресі й серед української та малоросійської інтелігенції. Цей гомін був сильніший від гомону російських гармат під Лайбцигом. Російська інтелігенція опинилася в стані повної костернації. Вона відчула наступ на імперію. Малороси всіх гатунків у лівреях і без них багрянili від сорому, або здивування. Тільки радісно світились очі в наших істориків, діячів укр. літератури й культури. Це був тріумф споконвіку несмертельного українського духа, тріумф вищості над російською літературою та її духовістю.

Засади „Священного Союзу” тріщали. Слово Адама Міцкевича в Польщі та Франца Палацького в Чехії також гомоном неслись і світились у цих братніх землях. Духовий тріумф належав цим трьом корифеям історичних слав'янських земель — нації, грубо поневолених творцями в той час середньої східної Європи.

На кожному творі Т. Шевченка лежала печать величної поезії, що йде просто до самого серця. Цю печать укр. поезії відкидали ренегати проф. Никитенко, редактор Сеньковський та критик російський Белінський, якого неутво самоука „разночинца” конкурувало із нахабством. Основи імперії тріщали.

На ту критику „Кобзаря” Шевченко відповів у „Гайдамаках”. Поетичне слово Шевченка цілковито затъмарило ореол Пушкіна. Цю поразку було тяжко переносити Росії.

Тимчасом слово священне Шевченка неслось і світилось по всій Україні. Гомоніла вся Україна. Сльозами радости вмивалась. — Бо перше всіх запитав він наші німі могили, що воно таке, і одному тільки йому дали відповідь ясну, як Боже слово. Шевченко перше всіх додумався, чим наша старосвітчина славна, і за що проклянути її грядущі покоління, — так писав Панько Куліш в „Основі” за березень 1861 р.

Шевченко дивився на історію України зі становища української державності; його муза роздирала завісу життя народного. Історичні поеми його пригадали укр. народові давню його славу й волю. Стався психологічний контраст між музою слова Шевченка й жорстокою дійсністю, яка панувала на Україні. За його виступ проти імператора та імперії він був тяжко покараний засланням, а народ сам опинився в стані якоїсь стагнації. В такому стані, поховані свого Пророка, Україна перебувала майже 60 років.

Не на московському Парнасі Т. Шевченко стояв, а на українському. Про це добре знов князь Паскевич, граф Орлов, граф Уваров та Микола I, знов Ленін і Сталін вже в нову епоху. Залишався один шлях для імперського Олімпу: видати секретні розпорядження про плекання

реакційної програми виключно рускої (в розумінні московської) народності, — про плекання духу російського патріотизму (розумій — шовінізму), „без всякої домішки сучасних політичних ідей”. Цей наказ дав граф С. Уваров, — міністр освіти, двом губернаторам шкільних округів на Україні.

Настав 1918 рік. Громом котилася революція по всій імперії. Для України — повстало нова епоха. Слова Т. Шевченка здійснилися. Пробудився старий, осквернений Київ. Українська Центральна Рада видала аж три Універсали. Напомацки в своїй столиці вона ще виступала. Кров Богданівського полку під Київом розлялася. Імперський полк. Оберучев ще діяв. На тому світі Орлов й Уваров в труні перевернулись. Імперія впала.

22 січня 1918 року гримнув разючий грім. Летіли святі слова IV Універсалу Укр. Центральної Ради про незалежність і суверенітет держави укр. народу — УНРеспубліки. І коли прочитав Голова УЦРади проф. Грушевський той знаменний акт, то схвалено його було становням на коліна та співом заповіту Т. Шевченка „Як умру, то поховайте...” — слізози текли. То слізози радости були. Могутні й величні акорди до неба неслись. Сталося. Найсвятіший акт укр. душі відбувся. Могутнє слово Шевченкове стало тілом-державою, про яку Пророк український мріяв і боровся. Його слово тут світилось. Те слово, Боже кадило, кадило істини.

Те слово історичної істини в 1918 р. стало у вершинах слав'янського, братнього трикутника — Київ — Варшава — Прага, — слово Шевченка, Міцкевича й Палацького. Дух тих корифеїв став справжньою дійсністю на руїнах Паризького „Священного Союзу” з 1815 р., бо той дух лише може бути коронованим і владним на тих просторах трьох історичних, слав'янських націй.

Та істинна є короною духового, культурного потенціяль тих націй, історія християнства яких (колядка) є так знамена від 1100-літнього іхнього існування.

У святості нашого духового піднесення в 150-літні роковини народження Т. Шевченка клонимо свої голови і приносимо подяку Богові, що на тяжкому шляху укр. народу скажане слово Т. Шевченка осв'ятилось в IV Універсалі — скрижалах волі на своє державне життя.

Сплачуйте національний податок „22 січня”!

Вирівнюйте свої заборгованості
перед УНРадою!

ПЕРЕКЛАД З ЧУЖИХ МОВ

З польської

Др. Юрій Накашидзе

ПОЛЬЩА І ПРОМЕТЕЙСЬКИЙ РУХ

(Продовження з попереднього числа)

Є тільки один-единий мовний прототип, і ціла ріжниця між мовами японською, російською, мадярською чи бушменською залежить від історичного процесу, від гибридизації чи скрещування тих зasadничих елементів, а головне — від ступня розвою суспільно-економічного. Чим вища суспільно-господарська форма, тим вища її багатша є зміст і форма мовна.

На відносно високому ступні знаходиться т. зв. мови — сателітські та іndo-европейські. Мова російська, як мова соціалістичної системи найвищої форми суспільно-господарського життя, є з усіх найдосконаліша. Після неуникненої побіди соціалізму в світі, коли буде тільки „один советський народ, одна культура одна мова”, російська мова буде властиво тою єдиную для цілого світу зобов’язуючу, міжнародну мовою. Однак доки знаходимося в капіталістичному оточенні, народи братніх республік мусять уважати за велике щастя, що можуть засвоїти її відразу опанувати ту прилагату її пригарну мову, мову Леніна її жовтневої революції.

І отож та теорія є офіційно прийнятою її визнаною за найвище лінгвістичне досягнення, за єдину наукову теорію матеріалістичної мови, теорію, оперту на марксизм-ленінізмі її обов’язкову до викладів, навчання її пропаганди у всіх наукових і партійних інституціях.

Під такими шумними гаслами почалась найчинішіша, найбезоглядніша акція русифікації поневолених народів. На основі тієї найвищої наукової мовної теорії треба було впровадити як можна більше термінології, ортографії, а також російську графіку до чужих мов та одностайність засади граматики, словництва і тд. Кожний, хто ставив опір у переведенні в життя тієї теорії, видавав на себе вирок смерти. Десятки тисяч науковців, учителів, письменників, академічної молоді советських республік були жертвами тієї послідовної її жорстоко перепропагаденої наукової реформи.

Найдивнішим однаке був той факт, що та русифікаційна акція знайшла своїх прихильників і ентузіастичних панегіристів серед науковців, не-комуністів, в Західній Європі й Америці.

Тому на показ цілому світові, що застосована

мовна реформа в СРСР не є жадним революційно-поступовим потягненням, але наспаки — найгіршого зразку перфідна імперіалістична стара царська політика — був скликаний мовний конгрес у Варшаві.

Після вислухання й продискутування двадцяти рефератів представниками поодиноких прометеївських народів, доказавши докладно, як ломана й тортурована є мова й культура духовна неросіян, конгрес ухвалив вілловідну резолюцію, яка була надіслана до Ліги Націй, державних урядів та наукових інституцій.

Війна застановила нашу діяльність в непідлеглій Польщі. На другий день, після здобуття Варшави німецькими військами, було опечатано мешкання Прометея. Багато членів його, з проф. Смаль-Стоцьким на чолі, були примушені до переслухування. Німецька преса окреслила Прометеївський Союз як польську диверсійну групу.

Як наслідок того досліду, проф. Смаль-Стоцький був інтернований на час війни в чеській Празі. Використовуючи свої давніші міжнародні стосунки, нав'язав він скоро контакт з шведськими, швайцарськими та іншими добroчинними організаціями і можна сміло сказати — багато польських родин як у Краю, так і в концентраційних таборах уратував від голоду й холоду. За прометеївську справу сиділи у в'язницях Марія Ковалська, проф. Шульгин з сином та ген. Шандрук.

Загинув під час окупації інж. Берішвілі, Кечакмадзе, Аatabegishvili, сот. Гено Чундацзе та поетка українська Олена Теліга з чоловіком — всі вони розстріляні німцями.

Голова молодого Прометея, Гуї: Багритіоні помер після страдального перебування на Павіякові.

В концентраційних таборах життя своє скінчили: колишній голова Українського Центрального Комітету в Варшаві Микола Ковалський, молодий, але вже знаний науковець, проф. ксьондз Грегор Перадзе, світової слави польський історик проф. Марцелі Гандельсман, а також знаний етнограф і етнолог проф. Станіслав Понятовський.

Треба відмітити, що Станіслав Понятовський отримав у 1940 р. за посередництвом американської амбасади в Берліні візу й пропозицію заняти катедру етнології в Колумбійському Університеті.

У відповіді своїй, висловлюючи велику подяку за таку честь, написав він так: „...Радо скристаю з ласкавого запрошення після закінчення війни та звільнення Польщі. Зараз, уважаю

за свій обов'язок залишився в Краю, щоб ділити до кінця тяжку долю моого народу”..

Прометеївська ідея лучить нас нині всіх живих і мертвих. Тут є між нами і св. п. проф. Станіслав Понятовський. Під час останньої війни стояв він на своєму пості аж до кінця і загинув у концентраційному таборі з думкою про вільну Польщу. З ім'ям Польщі на устах згинули тисячі й сотки тисяч поляків в краю й закарпатському. Гинули вони на полях війни, в концентраційних таборах німецького Райху чи в сніжних степах і тундрах далекої, нелюдської землі... І помимо стількох посвят і стількох жертв нема іще Вільної Польщі та невідомо коли буде... Натомість є знову Польща вштовхнута до знаної нам в'язниці народів. Сумна й трагічна доля Польщі — поневолених Прометеївських Народів. Непевність і сумніви закрадається в думку й серце кожного правдивого приятеля польського народу. Чи витримає, чи не заломиться Польща в обличчі стількох незаслужених нещасть? І мимоволі встає перед очима образ Польщі після розбору її, Польщі роздертої на часті й приреченої на загаду, Польщі за часів Костюшкі та епохи Наполеона, Польщі з повстань 31 й 63 року. І бачиму Польшу стопта-

ною, поневірювану, але завше невгнуту, ніколи не зламану... І от надішла довго очікувана хвилина. Вибуває Перша світова війна. За прикладом свого улюблена Вождя бригадира Йосипа Пілсудського поривається, кидається до війни Молода Шаленна Польща. ....І якби підпорядковуючись недослідженним правам, чи вирокам Провидіння, утворюється надзвичайне чудо... Розвалюються, розпадаються в груди три наймогутніші держави світу і на руїнах, на грузах тих агресивних держав повстас з мертвих — повстас велика Польща... і чи можуть спадкоємці тої посмертної Польщі заломатись в большевицькій неволі? Чи можуть вони, оточенні приязню й братерською любов'ю всіх прометеївських народів, перестати вести визвольну війну? Ніколи!....

Бо наші народи знають, що дієва кривда не може тривати довго, що прийде знову очікувана хвилина й коли виб'є призначена година, тоді... жадні атомові бомби, жадні смертоносні ракети не потраплять, не спроможні будуть стримати побідного походу польського народу та прометеївських народів до Волі й Непідлегlosti.

(Кінець)

ОСТАННІЙ БІЙ

20 листопада 1920 року. Ціле небо вкрите чорними хмарами, що не пропускають найменшого промінчика десь у височині мандруючого сонця. Реве та крутить листий північно-західний вітер, що зі злою рве пожовкле листя й в божевільному танці жбурляє ним вздовж шляхів і по опустілих полях... Дрібний, холодний дощ безперестанку січе та пронизує до кісток, а лапатий сніг в крутіжі вітру справляє теж свій несамовитий танок і обліплює зі всіх боків все живе та мертвe мокрим покривалом.. По розмоклим, розбитим дорогам, ледви ногами двигаючи, посувався на захід валки за валками... Відходять обози з майном, раненими та жінками... Все це напівзамерзле прямує до останнього села Орхівці, що притулилося у видаленку біля Збруча річки.

Також і штаб Дієвої Армії прямує до цього села. Десь далеко, на сході, гупають поодинче гармати та безладна стілянина рушниць і кулеметів дають знати, що десь там, в темряві, ще існує фронт. Вже ніч настала й через завірюха стало так темно, що й голови коня не можна вглядіти... В такій темряві штаб Дієвої увійшов у село. Наспіх розмістились в перших же хатах, на краю села. Наскоро завели, куди було можна, коней та зголоднілим дали корм, а самі кинулися до хат, щоб бодай трош-

ки відгріти окостенілі руки та ноги й підсушити шинелі, з яких струмками стікала вода...

Наш невеличкий гурт увійшов у призначенну для нього напівтемну хату, яку невідомо, що більше освітлювало, чи полумінь у печі, чи каганець, що блиминав на обрусом вкритій скрині, що водночас виконувала завдання стола.

Невстигли ще поскідати шинелі та порозівшувати їх де попало, як у хату майже бігцем з переляком на ще молодім лиці увійшла жінка.

— Ой ходіть бо до нас, — з третмінням в голосі почала вона, — бо в нас старий пан, маєть з ваших, здається збожеволів... Все ходить по хаті з палочкою в руках і ножиком на ній щось вирізує та все щось шепоче... —

Ми переглянулися і в кожного на обличчі читалося: вигадки бабські, але все таки запитали: — а може все те вам приснилося? —

— Та бійтесь Бога, та якже то може приснитися, коли ми ще не лягали спати, та й не я лише то бачила...

— А далеко то до Вас?

— Та по сусідству, лише через перелаз...

Я та ще двох, не пригадую їх прізвища, разом з молодицею вийшли з хати. Пере скочивши перелаз, за хвилину ми вже були в сусідській хаті. В напівтемряві ми дійсно побачили постать людини в шинелі та кашкеті з палочкою

в руках, що, витинаючи на ній заріз, щось шепотіла. Підходимо ближче... Приглядаемося... Зі здивуванням та замішанням пізнаємо в цій постаті одного з генералів штабу, завзятого вояка, нині вже забув його ім'я... Підходимо ще ближче та вітаємося... Він же на привітання, піднявши голову промовив: — молітесь Богу, хай Україну рятує, бо вона погибає... При цьому запримітили, що кокарда на кашкеті була перевернена до гори ногами... Він далі, не звертаючи на нас уваги, з шепотінням кроував по хаті... Він молився...

Ми знали цього бойового, глибоковіруючого генерала. Дали знак молодиці й вийшли в сіни. Там пошепки сказали молодиці, щоб вона не боялась, що цей пан глибоковіруючий та молиться за врятування України. — Ідіть до хати, не звертайте на нього жадної уваги, а, помолившись, лягайте спокійно спати. — Видно ці слова заспокоїли її, бо вона повернулась до хати й більше не приходила до нас.

На нас же цей випадок зробив таке велике враження, що ми, не вечерявши, впали на розстелену на долівці солому з надією скоро заснути. Але сон десь зник в темряві ночі, а в головах снували тяжкі думи... Невже ж мусимо покидати цей останній клаптик рідної землі? Невже ж треба покласти хрест на всю боротьбу? Невже ж треба буде тинятися по світі, як никому непотрібні ізгої? Невже ж народ не скине полуди з очей та не кинеться на захист Батьківщини від червоно-московської навали? Невже ж світ не зрозуміє того, що його чекає?... В таких думах тяжких минула безсонна ніч...

Засіріло... Настав день 21-го листопада... Вийшли з хати... Небо й далі вкрито чорними хмарами, але дощ та сніг вже більше не падає з темного неба. Мороз скував намоклу землю. Поспішаємо до штабу... Дід та інші старшини оперативного відділу, схилившись над мапою, видно обмірювують ситуацію. Ми ж, як тихо увійшли, також тихо й вийшли, щоб не мішати обмірюванням... Заглянули до коней, підкинули їм корму та вийшли знов на вулицю, щоб оглянути село та добре зоріснутуватися на всякий випадок...

Хоч був вже пізній ранок, то все таки було ще темно, що тяжко було розглядати вдалечині. На схід від села виднілися невиразні силуети горбів, на півночі теж на горбі маячила церковця, солом'яні дахи хат начеб стирти виглядати з-поза тінів... Вулиця запружена возами обозів, з комінів ледви помітно виходив таїж же сірий дим, що зразу розплівався в сірій млі темного ранку. Пішли до церкви, щоб з того горба краще зоріснутуватися в розташовані села. Вже на горбі біля церкви. На захід від неї бігла сільська вулиця, що майже зразу впиралась в маленький мостики через Збруч,

через який ледви два вози в ряд могли б пропікати. Шукаємо інших мостів, але то зайва робота... Це одинока можливість перебратися через річку. На щастя Збруч в цьому місці не широкий і здається не глибокий. На північний схід ще йде одна дорога, що десь губиться в темряві... Ми знов повертаємося до штабу. Десь далеко за горбами на схід чути поодинокі рушничі стріли та часом заокотить кулемет. Заходимо до штабу... Останній оперативний наказ вже розіслано вершниками. Через міст мають проходити першими обози всіх бойових частин: спочатку підводи з раненими та жінками, а останні — другої та третьої управи штабу дієвої, і лише після того піші частини, які до зміни кіннотою, мають затримувати наступ большевиків. Після відходу піших частин з боєм має відступати кіннота впрост через річку. Біля церкви має скupчитись конвой командарма і всі старшини штабу, що мають верхових коней, як остання резерва армії...

Закріпили замерзлі колеса возів і поволі в повному порядку віз за возом рушив обоз на захід. Почалась переправа через Збруч по однокому вузенькому та плохенькому місткові. Біля церкви, під прикриттям гілля дерев, що розрослися навколо біля неї, зібрались кіннотики останньої резерви армії... Зі сходу все сильніше та сильніше доноситься стрілянина рушниць, строкотіння кулеметів та порівнюючі рідке гучання гармат... Останній бій розпочався...

Віз за возом в порядку та спокійно переїжджає Збруч. Село помітно пустіє... День вже до полуночі добігає, але жадного промінчика сонця не видно... Небо вкрите густими чорними хмарами, а село окутане сірою млою... Холод імли пробирає до кісток... Хвилини видаються годинами... Стрілянина все ще відбувається за горбами... Вже південь минув, обози все ще тягнуться через місток...

На другому березі Збруча теж село, що вже по-польськи Оржехувцями називається... Нашим обозам залишилась там лише вузенька доріжка... Все останнє запружене польським військом, яке напевно бойтися, що за нами вскочать до них большевики...

Нарешті всі обози перейшли... Поволі почала відходити піхота... Козаки, щоб не віддавати полякам зброй, кидають рушниці в Збруч... Теж роблять і старшини зі шаблями, хто їх мав, та пістолями... Праворуч перед мостом на маленькому майданчикові зупиняються поодинокі кіннотики з кінніх розвідок піхоти, які не мають бажання йти за дроти, а мріють знов про похід у запілля... Стоять і чекають на Діда...

Раптом підізджає ад'ютант командарма сотник І. Миколаєнко, якому вже перед тим передали, що кіннотики збираються біля мосту і

не хочуть іти через Збруч, а мріють про похід у запілля...

— Чого стойте тут?...

— Хочемо разом з Дідом знов іти в Зимовий Похід...

— Командарм дав наказ усім іти через Збруч і на доказ того я приїхав до вас і разом з вами переходжу Збруч...

Здивовання на обличчі... Але, коли сотник Миколасенко йде з нами, то напевно Й Дід піде... Похиливші сумні голови ланцюжком потягнулись через місток за сотником Миколаєнком група кіннотчиків.

Вже вся піхота відійшла з передових позицій... Кіннота та легка артилерія перебрали на себе весь тягар останнього бою... Бій відбувається на горбах, що півколом на сході охопили село... Ясно чути ляскіт зброй, іржання коней та вогонь легких гармат, що б'ють з передків у лаві нашої кінноти. Зудар і відхід здається міняються, що хвилини... Наші в напрямі до села, а большевики за горби... Здається переваги ніхто не має... Хоч наша кіннота весь час перемагає, але за горби не йде, бо такий видно наказ...

На горбі, біля церкви, з напіввитягнутими шаблями стоїть остання резерва армії на чолі з Дідом... Всі очі звернуті на горби... Коні нервово танцюють... Зв'язкові стоять остононь поруч Командарма, готові щохвилини полетіти до горбів...

Останні піші частини перейшли Збруч, докладають...

Командарм віддає наказ для останнього бою й відходу всієї кінноти впрост через Збруч...

Зв'язкові, пригнувшись до коней, полетіли до своїх частин... У багатьох слізози на очах... Останній бій...

Кіннота наша після зудару спускається з горбів... Видно, як зв'язкові передають останній наказ... Заграли сурми в атаку... Кіннота та гармати знов лавою полетіли на горби. І в цей момент начебто чудо стало... Хмари розірвалися і сонце з заходу освітило наших лицарів, що з піднятими шаблями летіли на ворога на останній бій... Шаблі начебто блискавки літають. Зудар... Вогонь пострілів гармат з передків... Ворожі лави зникають за горби... Коні без вершників дико мечуться по горбах...

Штаб переходе на захід через Збруч по вузькому місткові... В далечині чути, як сурми заграли відхід... Кіннота лавами разом з гарматами летить на захід в напрямі до Збруча... Хмари знов поволі затягають повсталій отвір в небі... Вечеріє... На горбах показалася ворожа кіннота, що гальюном летить за нашою... Наші вже над Збручем... Ще мить і лави кінноти, гармати вскають на мало замерзлу ріку... Лід не витримує... ломиться... Коні з вершниками пливуть до протилежного берега... Вже виходять на берег... Хмари знов закрили вже майже закат сонця... Ралтом настала ніч... На східному березі маячать в темряві лави силуетів большевицької кінноти, що зупинилась на березі Збруча... Кінчиває день двадцять першого листопада, кінчиває останній бій, бій за Волю України... Але, чи ж останній?!!! Ні, ні й ще раз ні! видно на обличчях та в очах коштства, що вдивляється на схід в темряву ночі... Наш час ще прийде!...

Примітка: Дідом називали в армії Командарма ген.-полк. Михайла Омеляновича-Павленка.

І. Д.

Г. Мжанський

ЕТАПИ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ КПСС

Подано у вільному перекладі з російської мови із книжки проф. І. А. Курганова: „Нації ССР і русский вопрос”, виданої „Комітетом за права й свободу Росії”. Року 1961.

В принципі комуністична партія Советського Союзу заперечує національні ріжниці і уперто стремить до злиття націй — отже до їх ліквідації. В. Ленін писав: „Метою соціалізму є не лише знищення роздрібленості людства на малі держави та ріжного роду відокреміність націй, і не лише зближення їх, але і злиття їх”.

Та доки нації ще існують партія використовує їх в своїй боротьбі за владу над світом. Чи говорити партія про дружбу народів у ССР, чи — про необхідність боротьби за незалежність по-

за ССР — вона завжди має на думці одне, — використати національні тенденції до закріплення та поширення своєї влади.

„Може це виглядає дивним — говорить Сталін, — що ми прихильники злиття в майбутньому національних культур в одну спільну (і по формі і по змісту) культуру, з однією спільною мовою, являємося разом з тим і прихильниками розвитку національних культур в сучасний момент — в період диктатури пролетаріату. Але тут нема нічого дивного. Треба дати можливість національним культурам розвинутися, розквітнути, щоб виявити всі свої потенції, щоб створити умови для злиття їх в одну спільну культуру з одною спільною мо-

вою в добу побіди соціалізму в цілому світі. Побіда „соціалізму” в цілому світі, влада над цілим світом, це й є головна і керівна ідея комунізму, або — генеральна лінія комуністичної партії. Всі ж інші ідеї, мають лише підрядне значення. Звідси і мовна політика партії цілком ясна — мусить бути одна спільна для всіх народів мова, але шлях до спільноти мови має складатися з двох етапів: на першому етапі — розквіт окремих національних мов, а на другому — укріплення і втискування спільної мови, бо як учив Сталін — „...лише на цьому етапі відчувають нації необхідність мати, поряд з свою національною мовою, одну спільну міжнаціональну мову — для вигод зносин, вигод економічної, культурної та політичної співпраці”...

У ССРС, як країні, що перша стала на шлях будови соціалізму, безумовно відбувся досить значний розвиток національних мов. Цілий ряд національностей (понад 40), котрі в минулому не мали своєї письменності, тепер її мають. У ССРС розмовляють і пишуть на 119 мовах. Друковане слово на ріжних мовах отримують тепер всі народи ССРС. Проводячи систематичну підготовку до поступового втискування спільної мови, партія в той же час широко використовує національні мови для скоршого витравлення в народів всього національного, щоб іхньою ж мовою виховувати людей в Советському Інтернаціональному дусі. Член президії КПСС Мухінин у промові на ХХІ з'їзді КПСС говорив: „Партія виховує народи країни в дусі полум'яного советського патріотизму, безпредільній вірності великим ідеалам Марксизма — Ленинизма”... I таке „виховування” ріжнонаціональних мас відбувалось і продовжує відбуватися при допомозі найбільш зрозумілих широким версткам населення національних мов; та систематична підготовка до поступового переходу на спільну мову неухильно розвивається і політичне значення національних мов уже починає знижуватись. На ХХІ з'їзді компартії систематично підкреслювалось: „Наша країна багатонаціональна — отже багатомовна. Кожна нація за конно стремить розвивати свою мову. Але у всіх народів нашої країни великою повагою і любою користується російська мова, котра служить могутнім засобом в стосунках народів поміж собою... Тому при всенародному обговоренню питання про реорганізацію системи народної освіти справедливо підкреслювалося про необхідність вивчення в національних школах республік як мови місцевої, так і російської. Такому шляхетному стремлінню советських людей до опанування своєї і російської мови треба приділяти дуже поважну увагу”..

Але і до ХХІ з'їзду в національних або в російських школах, де провадилося навчання на місцевих мовах, російська мова була обо-

в'язковою. В учебних плянах таких шкіл відношення годин, призначених для місцевої і російської мов було — 2:1, себто на кожні дві години місцевої мови призначалася одна година для російської мови. І можна сказати, що більшість населення національних республік СРСР в основному російською мовою вже володіє. Після ХХІ з'їзду кількість годин на виклади російської мови у неросійських школах збільшилося, і тепер вся молодь після закінчення шкіл російською мовою буде володіти цілком завершено. Та тенденція до поступової заміни національних мов мовою російською, як мовою спільною, виявляється не лише в цьому. Проявляється це і в співвідношенні кількості учнів у школах на російській мові та у школах на інших мовах. Так, наприклад, на початку 1956 року в початкових, семилітках і середніх школах навчалось (у відсотках) така кількість учнів:

Відсоток учнів

	на мові росій- ський	на інших мовах	кількість мов, на яких ведеться навчання
Російська СФСР	94	6	45
Естонська ССР	22	78	2
Латвійська ССР	33	67	2
Литовська ССР	11	89	3
Білоруська ССР	22	78	2
Українська ССР	26	74	5
Молдавська ССР	33	67	3
Азербайджанська ССР	23	77	4
Грузинська ССР	20	80	6
Армянська ССР	9	91	4
Казахська ССР	66	34	6
Узбекська ССР	20	80	7
Туркменська ССР	21	79	4
Таджицька ССР	16	84	6
Киргизька ССР	49	51	5
Всього по ССР	65	35	59

Оминаючи аналізу даних цієї таблиці по окремим республікам, звернім увагу лише на її підсумок. Як відомо, по перепису 1959 року в загальній кількості населення, росіян нараховують 55%, а в російських школах з викладовою мовою російською, ще в роках 1955-1956, вчилося 65% учнів. Виходить, що в російських школах учається не лише російські учні, а і значний відсоток не-російської молоді. В 1956 році біля 20% не-російської молоді училось в російських школах. По тому же перепису 1959 року в ССРС зареєстровано 108 націй, а молоді в школах училось лише на 59 мовах. Значить,

молодь 49 дрібніших народів учится у СССР не на рідній мові, а головним чином на мові російській, як мові загальній. Тенденція до спільноти мови знаходить свій вислів ще і в тому факті, що при всіх переписах населення у СССР російську мову називають рідною мовою не лише росіянин, а і мільйони із інших націй. Так, наприклад, при переписі 1959 року, російську мову, як свою рідну назвали 124,6 мільйонів населення СССР. Отже 60% населення СССР рідною мовою уже рахують мову російську. Нарешті тенденція до переходу на російську мову, як на мову спільну для цілого СССР, позначається і в поступовому зближенні ріжних мов з мовою російською. В першу чергу це відноситься до мов слов'янських, на яких говорить більше, як 76% всього населення СССР. Отже виходить, що значення російської мови в не-російських школах збільшується, збільшується і учнів не-російської національності в російських школах, посилено мовна асиміляція та зближення слов'янських мов; — це і є той процес розповсюдження на терені СССР російської мови, як мови спільноти. Цей процес

проводиться зусиллям партії, яка його і направляє для своєї мети, мети формування комуністичної „культури” у СССР, з перспективою для цілого світу. В журналі „Комуніст” говориться: „Майбутнє злиття націй передбачує утворення однієї мови для всіх народів. Уже в теперішній час мови народів СССР взаємно збогачують одна-одну, стало відбувається обмін мовними культурними цінностями, утворюються передумови до зближення граматичного ладу та словникового складу мов народів СССР. Процес зближення мов в близькій будучині охопить всі народи світу”... Яка буде спільна мова для всіх народів світу — це справа дуже і дуже далекого майбутнього. Але, що торкається СССР, то тут, як спільну для всіх мову вводиться мову російську. Перший етап національної політики партії в галузі мовній (розвиток національних мов) видимо закінчується і наступає другий етап (розповсюдження та втикування спільної мови), в якому всі інші мови будуть відсуватися в сутінки та поступово будуть тратити своє колишнє значення.

Далі буде.

Данило Лимаренко
Майор Армії УНР.

45 РОКІВ ТОМУ

Ще в 1957 році нас — кількох старшин Армії УНР умовилися написати свої спогади під заголовком: „40 років тому”. Не знаю як вийшло в інших, але я дещо написав. Ми мали написати про 1917 рік, 1918, 1919, 1920 і по можливості далі, коли з попередніми вийде успішно. Мали б вийти такі збірники кількох учасників і очевидців тодішніх подій, які (очевидці) походили і перебували в ріжких місцях України. Збірники такі, на мій погляд, вийшли б досить і цікавими, і мали б певну історичну вартість, коли б усе було описано правдиво й об'єктивно. Я був дуже зацікавлений сам прочитати такий збірник, але... не довелося. Мій спогад, видно, редакторові (і учасникам також) не сподобався, бо без вагання прислав його мені назад на перший заклик... Власиво, що сталося і чому такий цікавий збірник не вийшов? Думаю, що головною причиною була незгода, щодо оцінки подій. Я стояв на тім, щоб писати про свою участі в подіях і самі події на 100% так, як вони в дійсності відбувалися зо всіма як позитивними, так і негативними сторонами. Я стояв за те, що себе не треба жаліти також, а свій стан свідомості української описувати також об'єктивно і реально. Адже цим ми своїм збірником показали б українському світу (оголиво Галичанам), чому

Центральна Рада проголосила незалежність України аж за 4-м Універсалом, а не за першим, що гарячі націоналісти ставлять їй за непростий гріх...

Минуло вже більше 5-ти років і наші спогади з „40 років тому” обернулися на „45 років тому”. Боялося, що вони перевернутися ще на „50 років тому”, якщо ми самі до того часу не „перевернемось”.

Отже...

РІК 1917.

Щоб краще розуміти мій стан духовий і мою „свідомість” національну в 1917 році, мушу звести читача далеко назад аж до початків моєго життя взагалі. Мій батько не був військовим. Ми (наша родина) на початках теж не мали жадних стосунків з військовими людьми, яких лише часом на базарі, чи в церкві приналідно бачили. А звідкись у мене з'явився потяг до вояків і завжди горіло бажання стати вояком. Ще маючи років 5-6, я вже сам вистругував з дерева собі „шаблю”, якою без милосердя стинав голови всім своїм „ворогам”. Найбільше це попадало соняшникам, через що попадало і мені від Батька, що знову ж ані трохи не гасило моого військового запалу. У 1905 році, коли у маєтку А. Ревуцького за квартирували сотня

донських козаків, я так само, як і раніш, ходив до школи, але в школі сидів мало. Більшість часу перебував там, де на вправах були козаки. Ох, як мені хотілося бути таким, як кожен із них! Широкі, сині штани і такий же приблизно контуш, кашкет з червоним околишом, шабля, рушниця, нагайка — все це здавалося мені високим цінним, казковим і недосяжним. Пригадую, першого тижня Великого Посту наша школа говіла. Говіли й козаки разом з місцевою поліцією. Ох, яким заздрим оком дивився я на них і бажав бути серед них! Який порядок меж ними був, як чинно і поважно все там відбувалося, і з якою величністю після причастя вони випивали майже по повній шклянці чистого вина, якого після них поліція діставала на половину з водою. Коли ж наша школа пішла до причастя, то навіть і води забракло... Це мене ані трохи не зражало — навпаки! Це лише зайвий раз підкреслило нашу нікчемність і їхню велич...

Закінчив я нашу ревучанську „Міністерську Двоклясову школу” у 1908 році, коли мені було 13 років. За наступних три роки я перепробував з десяток шкіл, і ні в одній не міг затриматися. Нарешті цілком припадково і несподівано попав до Учительської Семінарії в Новім — Бузі, яку й закінчив у травні 1915 року. Це були часи страшної, кровопролитної Першої Світової Війни. Разом з масою калік і вістками про забитих солдат з нашої місцевості, з'явлювалося серед нас і багато наших старших товарищів по семінарії, які покінчавши школи прaporщиків, сяяли золотими погонами (наплечниками), звеніли срібними острогами, греміли кавказькою, кривою шаблюкою, блистіли дорогою, розцянькованою уніформою. Це мене цілком вивело з рівноваги. Я забув про науку і віддався читанню довжелезних репортажів з війни, здається з газети „Русское Слово”, і мріям обов'язково стати офіцером (прапорщиком). Учився я навіть добре. У другій класі я мав майже всі п'ятки (відмінно) за винятком поведінки, яка (я був цірою переконаний, що це була лише людська злоба) з'їхала мені чомусь на чотири. У 3-й класі я піднявся з поведінкою, спустився з наукою. Щождо 4-ої класи, то це був рік страшних тортур для мене. Я слухав виклади з психології, логіки, світової та російської літератури, а переді мною крутився і дзвінів острогами Серіожа Скалецький або Сашко Поляков, Микола Цибатенко, що завзято махав руками і серед кіп пшениці гнав сотки солдатів, які своєю чергою гнали без милосердя „бідних” австріяків аж за Карпати. Федь Ружанський облягав Перемишль і десь на початку березня його забрав. Все віщувало, що „австріяки” от-от скапітулюють, війна закінчиться й я ніколи не стану геройським прапорщиком,

а лише буду сіренським, затурканим „учителішкою”. Я нетерпелився і губив рівновагу... Нарешті 15 травня 1915 року я на трійках закінчив семінарію. Я рвався до війська, а тут, як набіду, „Воїнський Начальник” переніс мене до заклику до війська аж у 1918 році. Всі люди і закони природи озброїлися проти мене, щоб загородити мені дорогу до слави. Я рішив златити всі перешкоди і... пішов до армії добровольцем. 1-го травня 1916 року (і як це все поволі і мляво йде??!) я вже став прaporщиком. Учився я дуже добре і закінчив 11-тим Одеське „Воєнне Училище”. Я мав першенство вибору вакансій і вибрал Омськ в північному Казахстані. Ішов я туди, щоб побачити „РОСІЮ”. Я думав до цього часу, що вона буде всюди така, як я бачив на Україні. В дійсності вона була скрізь в 10 і 100 разів гірша і лише в тих місцях, де мешкали українські переселенці, як в Самарській, Саратовській, Оренбурській та інших губерніях, вона була подібна до України. Ця поїздка багато помогла мені розпізнавати і Україну і себе. Дивлючись на такі бруди іuboство, я завжди з гордістю підкреслював: „Я — МАЛОРОС!” В Омську я був усього один місяць.

25 травня на південно-західному фронті розгорнувся широкий наступ ген. Брусілова, — і я знову зголосився „добровольцем” на фронт. Хоч я і спішив, боючись, щоб війна не скінчилася без мене, але з нами не спішили. Мене затримали де-більший, де-менший час у Кременчузі, Умані, Ярмолинцях, у Чорткові, і лише звідти аж в кінці серпня я попав на фронт. Цікаво тепер оглянутися на тодішніх „зелених”, як і я, прaporщиків, що прибули разом зі мною з розпорядження 22 армейського корпусу. Ми і тут могли вибирати собі полки. Нас було коло 20 осіб і більшість випитували: де найбільше і найлегше дістають нагороди, — меншість покірно приймала — що Бог дасть! Здається, що я один запитав: Який полк самий бойовий? Мені сказали, що останньо висунувся Фінляндський полк; я й попросився до нього. Ще в дорозі у мене зародилася таємна мрія: за всяку ціну дістати „ГЕОРГІЯ” — це найвища бойова відзнака офіцера в бою. У штабі полку я попросився до Команди пішої Розвідки, але мне післили до 7-ї „роти”, якою командував підпоручник Курінний. По пару днях мене викликали до К-ди піш. Розвідки, де я і залишився на довший час. Начальником К-ди тут був прaporщик Просвітов — родом з Рибінська, Ярославської губернії. У той час наш полк шикувався до наступу проти села Скоморохи-Старі. Ми мали щоночі ходити в розвідку, але Просвітов скоро дістав відпустку і поїхва додому, а я все виконував сам на зміну з підпрaporщиком Пушкіном. Тижнів три я мав дуже тяжкі і небез-

печні. До 20-ти розвідчиків мав забитими і раненими, а все ж, коли після цього невдалого для москалів бою, в якім було до 2-х тисяч забитими і раненими, Командир полку (геншт. полк. Меншов — племенник ген. Щербатова), представляючи після бою до нагород офіцерів, вписав до чергової нагороди прaporщика Просткова, який був вдома під час бою, а мене проминув.

Однако це мене не зразило до людської справедливості і жадного враження не зробило. Я постановив терпеливо чекати. Після цього бою (2-3 жовтня 1916) ми стали на зимову позицію, де з перервами, коли ми відходили до дивізійної чи корпусної резерви до Дрищова чи Горожанки, ми простояли аж до революції. За цей час я прожив півтора місяці в Товсто-Бабі, де при штабі корпусу прослухав курс „ротних” командирів. І на курсах і в полку кожного вільного часу ми запоєм грали в дев'ятку: я увесь час програвав, не дивлячись, що пару разів був у добром вигрathi.

Як і всі великі світові події, російська революція прийшла несподівано. І офіцери і солдати цілу зиму іздили у відпуск додому. Все було гаразд, але в кінці лютого наші петроградці, яких було коло десятка, почали привозити якісь підозрілі відомості, які секретно передавали своїм близчим приятелям. Я не належав до таких, але довідався, що хтось привіз новину: „Распутіна забито!” Я й цьому не надавав значення, мовляв, що значить якийсь маленький Распутін для такої великої Росії! А вийшло таке, що це була перша офіра кровавому Молоху, який пізніше забрав мільйони. Пізніше трохи я чув довірочну балачку двох поважних наших офіцерів. Виходило, що справи були багато поважніші, аніж хто думав із нас: Росії не вистарчало далі духу воювати, свої запаси вже давно вийшли, а від 1915 року війна йде на кошт США. Довг вже сягає мільярдів. Своя валюта обезцінюється, а незадоволення в масах від дорожнечі і серед солдатів від лихого харчування все більшає і більшає. Цар зі своїми прибічниками готовий махнути рукою на Царгород із протоками і замиритися (сепаратно) з Центральними Державами, щоб затримати спокій і порядок в імперії. Йому противиться велика партія, що стоїть за дотримання умов з АНТАНТОЮ, і ніби в цій справі заангажована міцно Американска амбасада в Петрограді. Звідти ніби йдуть всі директиви революціонерам, які ніби пообіцяли США затримати Росію при боці Антанти.

Чи так воно було в дійсності, чи ні, а революція почалася. Десять скоро на самім початку березня ми мали вирушити до резерви південного західного фронту під Коломию, і того ранку до нас завітала перша ластівка: це був „ПРИ-

КАЗ № 1-й — Совета рабочих и солдатских депутатов”, де була виложена „Декларація прав солдата”. Ми над цим довго затрималися, а мерцій передали свої „окопи” Заамурцям і помаршували на південь — під Коломию. Цього першого дня я був призначений старшим команда „квартирмайстрів” і з цією командою поспішав наперед. Була вже весняна розтопа і болото. Ити було тяжко. На мапі я мав велике село Кончаки-Старі, яке було призначено для всього 1-го батальйону. Яка ж була моя розпач, коли на місці великого села знайшов купу зарищ, і розкиданих коло десятка недопалених чи напіврозвалених хат, — і це було для ночівлі більше тисячі вояків! Не заходячи ще до жадної хати, я розподілив помеж „ротами” хати. „А для всіх офіцерів, — кажу, — буде ця хата!” Я ще не був у тій хаті, але знадвору мені видавалося, що вона повинна бути найкраща. Щоб таки направду переконалися, я післав солдата подивитися. Той скоро вернувся із скаргою: „Не пускають до хати!” Я пішов тоді сам. Довгенько я теж стукав! Дійсно, ніхто не відзвівається з хати. Я вже розгнівався і крикнув: „Тут певно чорти живуть, що хрещених людей не пускають до сєредини!” Мій вигук подіяв. У невеличкому віконці відсунулась фіранка (занавіса) і до мене щось почала говорити старша пані. Я не добре її чув і знову крикнув: „Ta що ви бойтесь з живими людьми говорити?” Нарешті, двері ледве відхилилися і та ж сама пані до рощілни показала нам лише свого носа, яй далі питася: „Ви будете Українці?” Тепер я розібрав про що їм ходить і поспішив: „О, канешно, канешно, я малорос!” Скоро я цілком опанувався і почав пригадувати свою домашню мову, яка, видно, розтопила серце пані і вона пустила мене аж до хати. Там була брудна і величезна кухня, а при ній ще маленька кімнатка, куди я теж постараєсь заглянути. Там було ще дві молоді, гарні дівчини. Оказалось, що це була паніматка з доньками, панотець десь виїхав. Я з ними добре поговорив і запізнявся настільки, що навіть старша брунетка заспівала мені під акомпанемент цітру „Бандуру”.

Вже під вечір прибув наш батальйон. Люди були вже першого дня добре вимучені. Сподівалися вигідно відпочити, а тут несподіванка: на 250 солдатів — дві хати, а для 18 старшин — одна кухня. Але на те існує молодість, щоб уміти все зносити. Наш К-р батальйону з годину провів в товаристві паніматки з доньками. З ним було ще зо три інші офіцери. Вийшло так, що господині хати не могли, та й, видно, не хотіли говорити з москалями, тому я мусів бути в них за перекладача. К-р батальйону був родовитий Новгородець і ніколи не чув української мови. Він дуже й широ дивувався звідки

я — ніби такий самий як і він, а все дуже добре розумів, що наші господині говорили. А вони цього вечора розійшлися не на жарт. Старша донька-брунетка (здається Наталка) навіть пальнула таке: „Слава Богу, ви вже свого царя позбулися! Тепер черга на нашого, щоб його скоріше чорти забрали, тоді б прийшла воля і щастя для нас усіх!” Як у сні мені пригадується, що на самоті вони говорили мені щось про „Січовиків”, про їхню боротьбу, але де там: це був горох об стіну!

Другого дня рано ми вирушили в похід далі і вже наших господинь більше не бачили. Згадую про це ширше тому, що пізніше мав через цю родину — халепу.

Великдень і разом революцію ми відсвяткували відпочиваючи, під Коломисю. Все відбулося без інцидентів. Лише командир 3-го батальйону штабс-капітан Курбатов всіх здивував своєю революційністю. На загал він був „держиморда”, ще гірший від капітана Кавки (к-р 4-го бат.), тепер же він розяцькував себе в червоне до невідзначення. Такі метаморфози приносить з собою революція.

Після відпочинку, в якому ми після тяжких переходів вимучилися більше, як на фронти, ми зайняли фронт зараз за станцію Потутори проти Бережан, і пройшла чутка, що тут будемо наступати. Тут же у травні я дістав підвищення в підпоручники і невелика українська військова громада вибрала від полку делегатів на 2-й Військовий З'їзд до Києва. Хто зайняв ці збори, чому так мало (коло 15 осіб) було присутніх, коли в полку була добра половина українців, чому був запрошений на збори я, підпор. Марченко і прапорщик Н., в той час як очевидні українці, Царенко, Лесик, Троченко, Мокрій і багато інших зігноровано? Про всі ці таємниці я не знав і пізніше ніколи ними не цікавився. Знаю лише, що до Києва поїхав Марченко і ще один підтаршина. Міг би поїхати і я, але де там?! Тут от-от має бути наступ — окажі дістати „георгія”, а я буду байдикувати по Києву. Самим свідомим був тоді серед нас піпор. Марченко. Він нас і надумив записати до протоколу: — вимагати від російського уряду НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ. Це був ніби максимум, на який ми — українці могли рахувати!. Але що це за національно-персональна автономія — я й зараз не розумію. Певен, що крім Марченка, який цю автономію нам запропонував, там у нашім лісовім середовищі (ми стояли тоді в землянках — серед лісу) цеї заувальованої „автономії” взагалі ніхто не розумів. Однак, історія потекла своїм порядком і наша постанова про вимогу національно-персональної автономії не мала жадного впливу на перебіг 2-го укр. військового З'їзду в Києві. Але це не так

важливо. Хочу звернути увагу на що інше. Наша купка українців 4-го фінляндського стрілкового полку зустрілись на цім вічу вперший раз. Ми були ріжних ранг, ріжного ступеня освіти і ріжних країв походження. Меж нами не було ніякого напруження в стосунках. Ми зустрілись як рідині між собою і від нас віяло широкою сердечністю. Ми не вміли говорити по-українському, ми запиналися часто, підшукуючи потрібного слова, ми часто перебивали один одного, поправляли у виразах, але це було так просто і так щиро, що ніхто не ображався і один одному дивився в очі наївним дитячим поглядом. І ми були таки направду великими дітьми, які припадково зустрівшись, відносилися один до одного з „ніжною”, сердешною пошаною. Тут же на цих зборах для мене (думаю, що й для інших) повстало питання: ХТО Ж Я, НАРЕШТИ, Є? Чи українець, чи русський? Я завжди з гордістю підкresлював, що я — МАЛОРОС, але мені ніхто в житті твердо і рішуче не сказав, що я УКРАЇНЕЦЬ! Навіть на цих зборах сприйняв я це з великим сумнівом. Мені соромно до цього признаватися, але роки 1917-1919 були найганебніші роки моєго життя. Це були роки шукання самого себе. Я нічого злого не зробив для України за ці роки, але я не зробив для Неї і нічого доброго. Пізніше я часто заздрив українській молоді, яка не потребує марнувати часу на такі шукання. Теперішня молодь має один, твердий і певний шлях. Вона не потребує роздумувати і стояти на роздоріжках, як це часто приходилося мені, або баєчному „вітязеві”. Оглядаючись назад, я страшенно жалію за браком свідомості. Я думаю з жахом: „Скілько б я зробив корисного для України, коли б я у 1917 році був такий свідомий, як тепер! А таким був не я — один: таких були мільйони!

Час ішов... Революція поширювалась і по-глиблювалась... Прем'єр-міністром замість князя Львова став О. Керенський. Цей останній зі шкіри вилазив, та старався наскажити, здеморалізовану ним же російську армію і урухомити її до перемоги над німцями. Керенський об'їздив фронт і палкими промовами загрівав військо до бою, при цьому не скупився на чорнило, щоб виписати великі користі від перемоги. Коли після такої промови один солдат його запитав: „А яку я буду мати користь від перемоги, коли мене заб'ють?” Керенський не знайшов відповіді, а подумавши, сказав: „Ви трус! і такім нет места в армії!” Тут же він наказав командирів полку звільнити цього солдата з війська, зазначивши в отпускній, що він БОЯГУЗ. Безперечно цей солдат був дуже радий, а вся армія йому заздростила, що додумався до такого.

(Далі буде)

РЕПОРТАЖ ІЗ АВСТРАЛІЇ

Відзначення Ювілею 150-ліття з дня народження Кобзаря України, як і годиться, в грандіозних манштабах заплановано не лише на Рідних Землях, а і по цілому ССРС, звісно під режисурою та додглядом „панів” із Москви. Цілком свободно відзначатимуть цей ювілей українці у вільному світі на всіх континентах, а через світову організацію „ЮНЕСКО” відзначення Шевченка досягнуть характеру Світового маштабу. В Австралії українці почали готуватися до переведення такого відзначення вже заздалегідь. В столиці шести стейтів та федеральний столиці Канберрі під зверхністю СУОА та патронатом Наукового т-ва ім. Т. Шевченка, утворились Ювілейні Комітети. Ці комітети ще в минулому році вже укладали програми, узгіднювали це все із своїми зверхніми організаціями, та систематично інформували через пресу широкі кола громадянства про свої заходи, пляси, та задуми, закликаючи одночасно всіх свою присутністю на всіх імпрезах гідно відзначити цей ювілей.

Ювілейний Шевченківський Комітет Н. С. В. укомплектувався із чільного активу політичних, культурно-громадських та мистецьких одиниць Сіднею та удостоявся бути під почесним протекторатом Міністра Освіти НСВ Дост. Е. Ветеролл. Цей комітет з президією із семи осіб, головою якої є журналіст і поет В. Онуфрієнко, має ще 19 членів та шість комісій: організаційно-адміністративну, господарсько-фінансову, молоді, художньо-декоративну, мистецько-програмову та інформаційно-редакційну. Головною імпрезою ювілейних святкувань було заплановано Фестиваль Пісні при співчасті українських хорів із цілої Австралії, та це безперечно найбільш атракційна точка, на жаль з організаційних причин, була відкліканана. В наслідок цього Комітетам прийшлося заступити цю точку програмою місцевого характеру. На терені, так званого Великого Сіднею, пляси Шевченкових імпрез був устійнений в такому порядку: 29 лютого 1964 — здвиг молоді в Обурні — „Вінок Шевченкові”, 14 березня 1964 — Ювілейний Шевченківський вечір у Сіднеї Товн Гол, квітень 1964 — концерт „Діти Шевченкові” з участю країнських виконавців — учнів Рідних шкіл, Червень 1964 — Шевченківський вечір для чужинців при співчасті українських студентів, жовтень 1964 — заключний Шевченківський вечір — інсценізований монтаж у Парамата Товн Гол. Крім цього протягом цілого ювілейного року має бути: випущення Ювілейних відзнак і програмок, конкурс на малюнки з життя і творчості Т. Шевченка, виставка мальлярських праць та книжок. Танцювальні вистави, популярні доповіді, наукові доповіді з рамен НТШ, ювілейні видання українських газет, поміщення статей про Шевченка в австралійській і чужомовній пресі, радіо — і телевізія. Не без впливу очевидно Канади й Америки виникла й тут ідея здвигнути памятник Т. Шевченкові. У пресі з'яви-

лось навіть декілька дописів на цю тему, але далі покищо ця справа не посунулась. Цілком зрозуміло, що для ідеї, яка лише в зародку, потрібен час на те, щоб визріти.

**

Отже, згідно програми 29 лютого 1964, і відбулась перша вступна частина програми — здвиг молоді. Ця задумана імпреза в міру наближення речення її здійснення почала попадати під критичний „обстрил” декого із громадянства. Неподобалось декому те, що „ціла та парада” мала відбуватись на спортивній площі обабіч залишеного пливацького басейну, інших лякала спека, а в тім числі чи не найбільше мамів дітей. Це певно і було тими причинами малочисельності, як старшого громадянства, (не більше, як п'ять соток присутніх), так і сповна самої молоді, але якої все ж було понад шість соток. Через організаційні труднощі почав був зникати і запал у самих організаторів походу, що вже раді були б якісь перешкоді, щоб відкликати імпрезу. Та бажаної зливи не заносилося, натомість пропікало сонце і здвиг треба було відбути. Весело й гордо з піднесеними обличчями промаршувало молодь всіх молодечих організацій: Пласту, Суму, молодої Громади, численних груп та дрібних українських суботніх шкіл. Стрункі довгі колони уніформ та національних ріжнобарвних одягів, десятки прапорів: український і австралійський, сумівські і пласові та 24 прапори всіх Земель Соборної України. На площі імпровізований із гісуemonумент Шевченка, роботи Голови Художньо-декоративної секції Комітету — Петра Кравченка, як рівнож і 24 декоративних прапорів Земель України із їх Гербами — теж його праця. Під маршової мелодії Сумівської оркестри колони молоді, продефілювавши навколо площини, вищиковуються перед „пам'ятником” Кобзаря. Відбувається мистецька програма: танки та масовий спів усіх зібраних дітей і на закінчення кульмінаційна точка — присяга: „Ми діти Українського народу в Австралії, присягамо тобі великий Кобзарю, любити Україну, шанувати її Народ, її Честь і Волю до визволення з московської неволі. Присягаємо виконувати твої заповіти. Твоя дума, твоя пісня не вмре не загине! Слава тобі, великий Сину України! Слава! Слава! Цей момент, коли 600 молодих голосів проказували за диктором ці слова присяги, був найбільш зворушливий, найбільш радісний і найбільш вроčистий. Зворушував він тим, що ось тут далеко від України, на самому „кінці світа”, ось ця молодь, хоч і не бачила ще тої України і мало що про неї і знає, проте в той момент духовно зливалася з нею. Радісний — тим, що ця молодь не пропала для України — лише відірвана, і вроčистим — у своїй повазі у змістові. Незабутня подія, а особливо для тих, що в той день маршувають під своїми прапорами і присягають на вірність Україні.

Гр. Маслюк

(Далі буде)

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

18 лютого ц. р. у Бессанкурі під Парижем, Франція, несподівано упокоїлась в Бозі сл. п. Єлісавета Прокопович, уроджена графиня Веселовська. Покійна була вдовою по смерті сл. п. генерал-хорунжого Є. Мешковського та прем'єра уряду УНР. сл. п. В. Прокоповича. Похорон відбувся 22 лютого в Бессанкурі.

Сталася велика втрата для української еміграції. Була Покійна визначною постаттю в житті укр. громади у Парижі; як Голова Ради Бібліотеки ім. С. Петлюри, почесний член Т-ва вояків був. Армії УНР у Франції, знана діячка й велика патріотка, що все своє життя віддала службі укр. державній ідеї.

Ще так недавно відзначала Покійна свій патріарший вік — 80-ліття — 8 листопада 1963 р.

Тернистий був шлях тої визначної жінки, якій судилося повернутися на путь свого шляхетного роду в минулому України.

По смерті свого першого чоловіка генштабу ген.-хорунжого Є. Мешковського, який помер від рані у бою під Чорним Остром 9 липня 1920 р., Покійна перебувала у Волинській дивізії, де вона як медсестра знайшла зворушливу опіку у ген.-хор. (на той час) О. Загродського — начальника дивізії, та інших старшин дивізії. Там на маршах дивізії вона пережила найтяжчий період свого життя. Як на фронті, так і в таборах інтернованих у Польщі, Покійна проявляла велику допомогову діяльність, за що висловлював їй подяку Головний Отаман С. Петлюра.

Опинившись у Франції на еміграції і ставши пізніше дружиною В. Прокоповича — прем'єра уряду УНР з 1926 р., який приїхав до Парижу разом з Головним Отаманом С. Петлюрою в 1924 р., Покійна віддано сприяла й допомагала йому в його державній праці.

І тут доля судила її стати знову вдовою по смерті В. Прокоповича в 1942 році. Шістдесятілітня вдова з великою мужністю переносила знову тяжку втрата вже другого чоловіка та труднощі емігрантського життя.

Покійна з достойною повагою до кінця свого життя ставилась до всіх турбот укр. громадянства, до ідеалів укр. державності, якій присвятили своє життя тих двох її мужів-творців і оборонців УНРеспубліки.

Залишила Покійна наступним поколінням працю під назвою „Героїчний бій під Чорним Остром” (книжка видана Укр. Воєнно-Історичним Інститутом, 1961 р.), яку присвятила „молодим синам України”, закликаючи їх усі падкувати лицарство чести й обов’язку, міцний дух і тверду волю, світлий розум, кришталеву чесність, безсмертну хоробрість, любов до праці та велику любов до Батьківщини.

Своє „слово до молоді“ вона ще написала в

таборі Щипіорні, Польща, в 1921 р. Те „Слово“ — як заповіт — стане для майбутньої вільної української молоді символом і присягою у звільненій укр. державі. Покійна в згаданій вже книжці окреслила велику постать свого першого чоловіка, щоб українська молодь прикладом його взялась. При другому її чоловікові і після нього до кінця свого життя була вона зразком тих великих прикмет.

Покійна достойним читачем була й нашого журналу „Тризуб“, та у сталому зв’язку з пок. редактором сл. п. інж. Артемом Зубенком, з яким ділилась своїми думками і болями до самої смерті останнього.

Мрію Покійної було ще видати друком працю пок. прем'єра В. Прокоповича „Вічне підданство“. Але та праця, яка була доручена проф. Ветухові, нині також вже покійного, — голові УВАН в Нью Йорку — не тільки не побачила світа, але і безслідно зникла. Для Покійної — це був тяжкий удар.

Відійшла від нас на той світ велика дама, дама укр. еліти, медсестра українського вояєтва, його духу й чести, високодостойна дама першої пані дами сл. п. Ольги Петлюрової, вдови по Головному Отаманові С. Петлюрі.

Вічна її пам’ять!

Редакція

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сердечно вітає всіх Приятелів і Знайомих
і бажає радісних
Веселих Свят

С. Приходько з Родиною

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сердечно вітає всіх Приятелів і Знайомих
і бажає радісних
Веселих Свят

І. Розгін

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

З Великодніми Святами сердечно вітають і всього найкращого бажають своїм Друзям, Приятелям і Знайомим

Віра й Іван Блудимко

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сердечно вітаю з ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ своїх Друзів, Приятелів і Знайомих та всього найкращого — бажаю —

о. Микола Рибачук

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сердешно вітаємо всіх наших Приятелів і Знайомих з ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ

Таїсія і Павло Шпірук

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Всіх своїх Друзів, Приятелів і Знайомих тут і за океаном сердешно вітають

Марія і Петро Самойлови

РАДІСНИХ ВЕЛИКОДНІХ СВЯТ

своїм Друзям, Приятелям і Знайомим сердешна бажають і щирим ХРИСТОС ВОСКРЕС вітають

Євгенія і Кузьма Марущак

Радісним ХРИСТОС ВОСКРЕС щиро вітає з ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ

своїх Друзів, Приятелів і Знайомих

Іван Драбатій

УСІХ ДРУЗІВ, ПРИЯТЕЛІВ і ЗНАЙОМИХ

сердешно вітає радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Василь Клоків з Родиною

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сердешно вітають і радісних Великодніх Свят своїм Друзям, Приятелям і Знайомим щиро бажають

Ольга і Данило Дмитренки

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Друзям УНДС-івцям і всім Приятелям та Знайомим — Радісних —

ВЕЛИКОДНІХ СВЯТ

і всього найкращого сердешно бажає і щиро вітає

Маркіян Чорнокосинський

З Великодніми Святами сердешно вітають всіх Друзів, Приятелів і Знайомих радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Леся і Іван Гасєвські

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Радісних Великодніх Свят своїм Друзям і Приятелям — сердешно бажають —

Алла і Юхим Нещадименко

Сердешно вітає своїх Друзів, Приятелів і Знайомих з Великодніми Святами радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Іларіон Криловецький

Адреса редакції журналу:

Z. Iwasyszyn, 526 E. 12th St., New York 9, N. Y.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сердешно вітає всіх Друзів, Приятелів і Знайомих з великодніми Святами і бажає всього найкращого
Борис Ставінський

З Великодніми Святами щиро вітає всіх своїх

Друзів і Приятелів радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Свдокія Зубенка

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Веселих Свят!

Щиро вітає Редакційна колегія всіх своїх співробітників, читачів „ТРИЗУБА” та його прихильників.

З. Іващенко

ПОЖЕРТВИ

Пресовий фонд:

В. Падалка	1.60
А. Бондаренко	4.00
В. Клоків	2.00
Ю. Нещадименко	8.00
Ю. Богун де Ляре	5.00
А. Дорошенко	1.00
В. Дмитріюк	5.00
І. Гнойовий	5.00
Д. Лимаренко	2.60
Г. Винник	2.00
М. Олексієва	2.00
І. Круглий	5.00
П. Плевако	5.00
П. Проданчук	10.00
УНДС Рочестер	47.00
А. Валійський	5.00
І. Крамаренко	5.00
І. Розгін	1.00

Всім жертводавцям складаємо щиру подяку.

Редакція

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ЧИТАЙТЕ

дво місячник

„ТРИЗУБ”

4-й рік видання

Орган Української

Національно-Державної Думки

Видав Укр. Національно-Державний

Союз в США (УНДС).

Редакція Колегія.

Річна передплата \$ 2.40.

Передплату приймають Відділи УНДС, як рівно ж і фінанс. референт, під адресою:

E. Zubenko, 330 E. 15th St.,

New York 3, N. Y.